

HİTİT İLAHİYAT DERGİSİ

Hitit Theology Journal

e-ISSN: 2757-6949

Cilt | Volume 22 • Sayı | Number 2

Aralık | December 2023

Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi

The Effects of Alevi-Sunni Marriages on Mutual Relations

Tahir KÜÇÜK

Dr. | Dr.

MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

Samsun, Türkiye

MEB, Religious Culture and Ethics Teacher,

Samsun, Türkiye

tahirkck25@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0250-9332>

Yakup ÇOŞTU

Corresponding Author | Sorumlu Yazar

Prof. Dr. | Prof.

Hitit Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi

Çorum, Türkiye

Hitit University, Department of Philosophy and Religious Sciences,

Sociology of Religion, Çorum Türkiye

yakupcostu@hitit.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5672-9226>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 14.08.2023

Kabul Tarihi | Accepted: 21.11.2023

Yayın Tarihi | Published: 30.12.2023

Atf | Cite As

Küçük, Tahir - Coştu, Yakup. "Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (2023), 855-880. <https://doi.org/10.14395/hid.1343116>

Yazar Katkıları: %70-%30

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler - yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışma için etik kurul izni, Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'nun 09.12.2021 tarihli ve 2021/286 numaralı kararı ile alınmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim:

ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Author Contributions: %70-%30

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review
It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: Ethics committee permission for this study was obtained with the decision of Hitit University Non-Interventional Research Ethics Committee dated 09.12.2021 and numbered 2021/286. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints:

ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/en/pub/hid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

The Effects of Alevi-Sunni Marriages on Mutual Relations*

Abstract

This article discusses the effects of Alevi-Sunni marriages on mutual group relations. Considering prejudice, stereotype, and marginalisation tendencies in Alevi-Sunni relations, the question of when these mental and behavioural patterns can change is analysed in the context of the marriage institution and its impacts. In this study conducted by interviewing Alevi-Sunni couples, it is aimed to understand the change in the relations between both groups through the experiences.

In this study, firstly, Alevi-Sunni relations and Alevi-Sunni marriages are discussed through the concepts of other and marginalisation. Following, the extent how Alevi-Sunni marriages have an impact on the relations between the Alevi-Sunni groups, and whether the kinship ties established through marriage eliminate the existing prejudice, stereotype, and marginalisation tendencies are analysed from the perspectives of the participants. In this context, a total of 37 people from the cities of Samsun and Amasya who had Alevi-Sunni marriages participated in the research. Interviews were conducted between May 2022 and March 2023. Twenty of the interviewees live in Samsun and its districts, while 17 live in Amasya and its districts. Of the 37 participants, 21 are men and 16 are women. 20 of these participants belong to the Sunni, and 17 to the Alevi religious group. 15 of the participants participated in the interview together with their spouses (30 people in total), while 7 people participated alone. The ages of the interview participants range between 27 and 49.

With the data obtained from in-depth interviews with individuals who had Alevi-Sunni marriages living in Samsun and Amasya, the course of the view towards the other is examined. In particular, the approach of families, relatives, and social environment is analysed from the participants' perspectives. Along with interview questions, some spontaneous and sounding questions are also directed to the participants in this direction. Responses and comments of the participants led to the formation of different themes. The interview data is coded into themes and content analyses are made.

It is observed that such marriages continue increasingly with the urbanization, modernization, and secularization processes as well as mutual contact brought by higher education. In this respect, it is determined that Alevi-Sunni marriages do not cause many problems among individuals but are discussed among family and relative groups. Especially the families and relatives of both groups living in rural areas cause negative perceptions of these marriages. It is seen that families are under the pressure of the social environment. The interviewee's responses are differentiated according to variables such as age, gender, education, occupation, place of residence, family relations, and sense of belonging. Responses and comments of the participants led to the formation of three themes: pre-marital process, marital process, and post-marital process. The findings are analysed through these themes as well.

First of all, it is found that individuals who entered into such marriages did not have a negative attitude towards Alevi-Sunni marriages in general before marriage, but their family and social circles showed negative reactions to their marriages. Although the general attitude towards Alevi-Sunni marriages is negative, the tone of this attitude varies with variables such as the degree of religious affiliation of the family and relatives, lifestyle, education level, age, and occupation. The fact that the family and relatives of the individuals who marry have a secular lifestyle, are educated, and live in urban centers has been effective in the fact that they do not perceive such marriages negatively. On the contrary, more conservative families and relatives are found to be resistant to such marriages.

Individuals with families and social circles with high religious group affiliation do not have a positive change of opinion in the marriage process. Occasionally, a negative perspective is clearly manifested in marriage rituals (engagement, marriage, wedding, etc.). A small number of participants who stated that there was a positive change of opinion discussed that this change was due to the character traits of the individuals and that there was no general positive change of opinion towards the other group.

In the post-marital period, since individuals in such marriages generally lead a secular lifestyle, they do not experience problems over religious issues in their marriages. Such problems are usually realized not through personal relationships, but through the intervention of parents and relatives. In this regard, it is observed that couples tend to live away from family and relative groups. Exceptionally, in the case of couples experiencing problems, the problems are discussed with feelings of belonging and cannot be resolved.

Keywords: Sociology of Religion, Alevi-Sunni Relations, Alevi-Sunni Marriages, Samsun, Amasya.

* This article is derived from Tahir Küçük's Ph.D. dissertation entitled "The Place of Alevi-Sunni Marriages in the Context of Perceiving the Other in Terms of Intergroup Relations", prepared under the supervision of Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU at Hitit University, Institute of Postgraduate Studies, and completed in 2023.

Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi**

Öz

Bu makalede, Alevi-Sünni evliliklerinin gruplar arası karşılıklı ilişkiler üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu konu edinilmektedir. Alevi-Sünni ilişkilerindeki olumsuz ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirme eğilimlerinden yola çıkılarak, bu zihinsel ve davranışsal kalıpların hangi durumlarda değişebileceği sorusu, evlilik kurumunun etkisi bağlamında analiz edilmiştir. Alevi-Sünni çiftlerle yapılan görüşmeler üzerinden her iki grup arasındaki ilişkilerdeki değişimin açığa çıkartılması amaçlanmıştır.

Makalede, öncelikli olarak, öteki ve ötekileştirme kavramları üzerinden Alevi-Sünni ilişkileri ve Alevi-Sünni evlilikleri ele alınmıştır. Daha sonra, Alevi-Sünni evliliklerinin Alevi-Sünni grupları arasındaki ilişkileri ne yönde etkilediği, evlilikle kurulan akrabalık bağlarının var olan ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirme eğilimlerini giderip gidermediği sadece katılımcıların gözünden anlaşılmaya çalışılmıştır. Aile ve akraba gruplarının yorumları bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu bağlamda araştırmaya Alevi-Sünni evliliği yapmış Samsun ve Amasya şehirlerinden toplam 37 kişi katılmıştır. Görüşmeler Mayıs 2022 ile Mart 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Mülakata katılan 20 kişi Samsun ve ilçelerinde yaşamakta, 17 kişi ise Amasya ve ilçelerinde yaşamaktadır. 37 katılımcının 21'i erkek, 16'sı ise kadınlardan oluşmaktadır. Bu katılımcıların 20'si Sünni, 17'si ise Alevi kökenlidir. Mülakata katılan katılımcıların 15'i eşiyile birlikte, (toplam 30 kişi) 7 kişi ise tek olarak katılım sağlamıştır. Görüşmeye katılan kişilerin yaşları 27 ile 49 arasında değişmektedir.

Alevi-Sünni evlilikleri yapmış Samsun ve Amasya şehirlerinde yaşayan bireylerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerle ötekine karşı bakışın seyri incelenmiştir. Özellikle katılımcıların gözünden aile, akraba ve sosyal çevrenin yaklaşımı anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler temalar halinde kodlanarak içerik analizleri yapılmıştır.

Genel anlamda bu tür evliliklerin kentleşme, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin yanı sıra üniversite eğitiminin getirmiş olduğu karşılıklı temas ile birlikte artarak devam ettiği gözlenmiştir. Alevi-Sünni evliliklerinin eşler arasında çok fazla problem oluşturmadığı ancak aile ve akraba grupları arasında tartışıldığı saptanmıştır. Özellikle her iki grubun aile ve akraba çevrelerinin kırsal bölgede yaşamaları, bu evlilikleri olumsuz algılamalarına sebep olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan ailelerin sosyal çevrenin baskısı altında oldukları tespit edilmiştir. Görüşülen bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, yaşadığı yer, aile ilişkileri ve aidiyet duygusu gibi değişkenler açısından sorulara farklı cevaplar verdikleri görülmüştür. Katılımcıların yanıt ve yorumları, evlilik öncesi süreç, evlilik süreci ve evlilik sonrası süreç olmak üzere üç temanın oluşmasını sağlamıştır. Bulguların analizi de bu temalar üzerinden yapılmıştır.

Bireylerin evlilik öncesi genel olarak Alevi-Sünni evliliklere karşı olumsuz bir bakışlarının olmadığı ancak aile ve sosyal çevrelerinin evliliklerine karşı olumsuz tepkiler gösterdikleri saptanmıştır. Alevi-Sünni evliliklerine dair genel yaklaşım olumsuz olmakla birlikte bu durumun tonlaması aile ve akraba grupların dini aidiyet derecesi, yaşayış tarzı, eğitim seviyesi, yaş ve meslek gibi değişkenlerle farklılaşmaktadır. Evlilik yapan bireylerin aile ve akraba çevrelerinin özellikle seküler bir yaşam tarzına sahip olmaları, eğitilmiş olmaları ve şehir merkezlerinde yaşamaları bu tür evlilikleri olumsuz algılamamalarında etkili olmuştur. Aksi durumda yani daha muhafazakâr aile ve akraba çevrelerin bu tür evliliklere karşı direnç gösterdikleri saptanmıştır.

Dini grup aidiyeti yüksek aile ve sosyal çevreye sahip bireylerin evlilik süreçlerinde olumlu bir düşünce değişimi gerçekleşmemiştir. Yer yer olumsuz bakış açısı evlilik ritüellerinde (nişan, nikah, düğün vb.) kendisini açık bir şekilde göstermiştir. Olumlu düşünce değişiminin gerçekleştiğini ifade eden az sayıdaki katılımcı ise bu değişimin kişilerin karakter özelliklerinden kaynaklandığını, öteki gruba karşı genel ve olumlu bir düşünce değişiminin yaşanmadığını belirtmişlerdir.

Evlilik sonrası süreçte ise genelde bu tür evlilik yapan bireylerde seküler bir yaşam tarzı hakim olduğundan evliliklerinde dini konular üzerinden problemler pek fazla yaşanmamaktadır. Bu tür problemler genelde kişisel ilişkiler üzerinden değil, anne, baba ve akraba gruplarının çiftlere müdahalesiyle gerçekleşmektedir. Bu konuda çiftlerin aile ve akraba gruplarından uzak yaşama eğilimleri gözlemlenmiştir. İstisna olarak problem yaşayan çiftler özelinde ise problemler aidiyet duygularıyla tartışılmakta ve herhangi bir sonuca bağlanamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Alevi-Sünni ilişkileri, Alevi-Sünni Evlilikleri, Samsun, Amasya.

Giriş

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasında yaşanan itikadî, siyasi, sosyal ve kültürel tartışmalar, birçok dinde olduğu gibi, farklılaşmalara yol açarak günümüze kadar çeşitli

** Bu çalışma, Tahir Küçük'ün Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU danışmanlığında hazırladığı ve 2023 yılında tamamlanan "Gruplar Arası İlişkiler Açısından Alevi-Sünni Evliliklerinin Öteki'yi Algılamaya Bağlındaki Yeri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

mezhep ve cemaatleri ortaya çıkarmıştır. Sosyolojik perspektifle birer dini grup çatısı altında konumlandırılan Alevilik ve Sünnilik ise bu farklılaşmaların ortaya çıkardığı somut iki örnektir. “Alevi-Sünni farklılaşması, uzun yıllar yapısal ve kültürel bir değişim sürecini yaşayan ülkemizde, inanca dayalı olarak tezahür etmekle beraber siyasi, sosyal ve kültürel dinamiklerin oluşturduğu, biçimlendirdiği bir gerçeklik olarak belirmektedir” (Arabacı, 2015, 10). Her iki grup arasında yaşanan bu farklılaşma, tarihsel süreç içerisinde karşılıklı olarak ön yargıları, ötekileştirmeleri ve hatta çatışmaları tetiklemiştir.

Dini gruplar arası öteki algısı ve ötekileştirmenin ülkemizdeki en önemli yansımaları hiç şüphesiz ki Alevi-Sünni dikotomisi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çalışmanın konusu bu temel üzerine kurulmuştur. Ancak burada şu hususun altı çizilmesi gerekir ki, yapılan çalışmanın ana konusu Alevi-Sünni farklılaşmasından kaynaklanan sorunlar, ayrımcılıklar ve ötekileştirmeler değildir. Bu konuyla ilgili literatürde oldukça kapsamlı çalışmalar mevcuttur (Yapıcı, 2008; Gölbaşı ve Mazlum, 2010). Bu çalışmalardan okuyucuya kısa ve özet bilgiler verildikten sonra, çalışmanın temel problemi olan Alevi ve Sünniler arasında yaşanan olumsuz algı ve olguların seyrinde evlilik kurumunun nasıl bir işlev üstlendiği, Alevi ve Sünni bireylerin evlilikleri ile birlikte aile ve akraba çevrelerinin birbirleri üzerindeki öteki algılarının ne yönde ve ne kadar değiştiği sorunsalını çözümlenmektedir. Alevi-Sünni çiftlerin gruplar arası ilişkilere dair duygu ve düşüncelerini açığa çıkarmak çalışmanın ana hedefidir. Bu açıdan Alevi-Sünni evlilikleri bu çalışmanın asıl odak noktasıdır. Çalışma sadece katılımcıların yanıt ve yorumlarıyla sınırlandırılmıştır. Görüşme esnasında aile ve akraba gruplarından olan bireylerin yorumları bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Anlayıcı ve yorumlayıcı sosyal bilim anlayışı ve nitel araştırma yöntemi esas alınarak yapılan bu araştırmanın kavramsal çerçevesi, öteki ve ötekileştirme kavramları üzerinden, dini gruplar, Alevi-Sünni ilişkileri ve Alevi-Sünni evliliklerini konu alan çalışmalar temele alınarak ilgili literatürden yararlanılarak çizilmiştir.

Araştırmanın saha çalışması bölümünde ise, görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gerçekleştirilmesi bakımından elde edilen veriler içerik analizi ile ortaya konulmuştur. Alevi-Sünni evli çift ve bireylerle yapılan görüşmelerin evrenini Samsun ve Amasya şehirleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini/çalışma grubunu oluşturan bireyler ise örneklem tekniklerinden “kartopu tekniği” ile belirlenmiştir.

Araştırmaya Samsun ve Amasya şehirlerinden Alevi-Sünni evliliği yapmış toplam 37 kişi katılmıştır. Görüşmeler Mayıs 2022 ile Mart 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Mülakata katılan 20 kişi Samsun ve ilçelerinde yaşamakta, 17 kişi ise Amasya ve ilçelerinde yaşamaktadır. 37 katılımcının 21’i erkek, 16’sı ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların 20’si Sünni 17’si ise Alevi kökenlidir. Mülakata katılan katılımcıların 15’i eşiyile birlikte, (toplam 30 kişi) 7 kişi ise tek olarak katılım sağlamıştır. Görüşmeye katılan kişilerin yaşları 27 ile 49 arasında değişmektedir. Katılımcıların 21’i lisans ve lisansüstü mezunu, 16’sı ise ön lisans, lise ve ortaokul mezunlarından oluşmuştur.

1. Alevi-Sünni İlişkileri

Öteki ve ötekileştirme kavramları insanlık tarihi boyunca kişilerin ve grupların birbiriyle olan ilişkilerinde oldukça önemli bir alana sirayet etmiştir. İnsanın kendi varoluş sınırlarını keşfedebilmesinin en büyük aracı olan öteki, paradoksal olarak da insanın en büyük rakibi, kimi zaman ise en büyük düşmanıdır. Genel olarak öteki; kişinin kendisini tanımlarken kendi gibi olmayandan faydalanmasını sağlayarak, öznenin özneliğini borçlu olduğu şeydir.

İnsanın öteki ile kurduğu ilişki, özellikle rekabet zemini üzerine inşa edilmiş ise, burada ötekinin ötekileştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda “ötekileştirme, bireysel ve toplumsal yaşamda bazı kişi ve grupların diğerlerinden daha farklı veya daha değerli / değersiz olduğu ön kabulü ile hareket eden bir ideolojik duruştur” (Semerci, Erdoğan, Önal, 2017, 3).

Sosyolojik açıdan din fenomeni araştırma konusu olduğunda, genelde dinin toplum içerisindeki işlevsel pratikleri sıkça dile getirilmektedir. Din Sosyolojisi açısından dinlerin toplum içerisinde çatışma unsuru olarak da var olduğu gerçeği, bu açıdan dinin bütünleştirici etkisinin gölgesinde kalmıştır (Aydınalp, 2010). Din ve dinin oluşturduğu kurumların bu bütünleştirici işlevinin yanı sıra, bireyleri ve grupları ayırıştırıcı, dışlayıcı ve hatta çatıştırıcı etkiye sahip olması da yadsınamaz bir gerçektir (Wach, 1990). Bu açıdan “grup kimliğinden hareketle grup dışı kimlikler ötekileştirilerek, ‘biz’ ve ‘onlar’ temelinde bir ikili algılama eğilimi ile çatışmanın bilişsel temeli oluşturulmaktadır” (Çelik, 2014, 190).

Ötekileştirmenin sosyolojik yansımalarının en önemlilerinden birisi, hiç şüphesiz ki din ve dini gruplardır. Zira “her inanç temelde etnosantrik bir karakter taşıdığı, yani en doğru ve en mükemmeli temsil ettiği iddiasında olduğu için, öteki az ya da çok olumsuz algılanmaktadır” (Yapıcı ve Albayrak, 2002, 37). “Grup içi ilişkilere ve değerlere önem vermek, grup dışı değerleri, fertleri ve grupları aşağılama, kendi grubuna üstünlük tanıma şeklinde ortaya çıkan dogmatik ve katı” (Özbek, 2004, 2) bir kavram olarak etnosantrizm, var olan birçok dinin temel karakterlerinden birisidir.

Öncelikle birer dini grup çatısı altında değerlendirilen Alevi ve Sünni kavramları birçok dinde yaşanmış olan belli bazı sosyolojik süreçler sonrasında İslam Dinindeki politik, teolojik ve kültürel farklılaşmalara işaret eden kavramlardır. Toplumsal aidiyetler açısından Alevi ve Sünni grupların birbiri ile olan ilişkilerini sağlam temeller üzerine oturtmak için, bu kavramların tarihsel süreç içerisinde girdiği formları dikkatlice gözlemlemek, bu ilişkileri anlama adına yol gösterici bir niteliktedir.

Öncelikle Sünnilik kavramı, Ehl-i Sünnet tamlamasından hareketle “manevi alanda çizilen yolu benimseyenler” (Yavuz, 1994, 525) sözlük anlamıyla birlikte, Hz. Muhammed’in İslam Dinini yaşama adına Müslümanların örnek alabileceği söz, davranış ve ahlaki tutumlarını benimseyerek, İslamiyet’i bu doğrultuda hayata geçirme pratiğinin genel bir ifadesidir (Yavuz, 1994). Benzer başka bir tanıma göre ise Sünnilik, “Hz. Peygamber ve ashabının dinin esasları olarak ortaya koydukları prensipleri takip ettiklerini belirten ve onların yolunu takip edenlerin kendileri için kabul ettiği bir isimdir” (Öz, 2012, 370). Özellikle Hz. Muhammed’in vefatıyla birlikte İslam dininde yaşanan politik ve teolojik fırkalaşmaların, Müslümanların birlikteliğini tehdit etmesi ile bu probleme çözüm olarak algılanan Sünnilik kavramı, bazı grupları dışlayıcı, bazılarını ise kapsayıcı bir pozisyonla üst bir şemsiye olarak algılanmıştır (Arabacı, 2015).

Alevilik kavramı ise, köken itibari ile İslam Tarihinde ortaya çıkan özellikle politik tartışmaların oluşturduğu birtakım gruplaşmaların nihayetinde oluşan bir kavramdır. Kelimenin sözlük anlamı, “Ali’ye mensup, Ali’ye taraftar olma”, “Onun yolundan gitme” şeklinde ifade edilmektedir (Yaman, 2007, 20). Nitekim Hz. Muhammed’in vefatıyla birlikte onun yerine geçecek kişinin Hz. Ali olması gerektiğine olan inanç, birçok mezhep ve dini grubun temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Aleviliğin de genel hatlarıyla bu iddiayı taşıması, günümüz açısından Sünnilikle olan en temel ayrışma noktasını oluşturmaktadır. Hatta Hz. Muhammed’in hayattayken kendisinden sonra yerine geçecek kişinin Hz. Ali olarak işaret ettiğini ifade eden kimi rivayetler, bu inancın en temel referans noktalarıdır (Bkz. Tirmizî, 1996, Menakıb, 19).

Toplumsal bir grup olarak Alevilik ise, politik bir söylemle kendisine meşruiyet zemini sağlayan, tarihsel süreç içerisinde sosyal ve kültürel birçok bileşenin katılımıyla günümüze kadar gelen, aynı zamanda bu bileşenlerin kendi içerisinde de farklılaştığı bir toplumsal dini gruba işaret eden bir kavramdır (Ocak, 2018). “Her şeyden önce Alevilik; kitabi bilgilerden ziyade şifahi bir geleneğe dayanmaktadır, bu da doğal olarak bu kimlikle ilgili zıt görünüm ve düşüncelerin ortaya çıkmasına sosyolojik olarak zemin hazırlamaktadır” (Güngör, 2007, 82).

Sosyolojik bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Alevilik ve Sünnilik gibi inanç toplulukları, İslam’ın farklı yorumlarına dayalı olarak ortaya çıkmış ve tarihsel farklılaşmaların bir sonucu olarak günümüze kadar var olagelmış dini gruplardır. “Alevi-Sünni farklılaşması, uzun yıllar yapısal ve kültürel bir değişim sürecini yaşayan ülkemizde, inanca dayalı olarak tezahür etmekle beraber siyasi, sosyal ve kültürel dinamiklerin oluşturduğu, biçimlendirdiği bir gerçeklik olarak belirmektedir” (Arabacı, 2015, 10). Her iki grup arasında yaşanan bu farklılaşma, tarihsel süreç içerisinde karşılıklı olarak ön yargıları, kalıp yargıları, ötekileştirmeleri ve hatta çatışmaları tetiklemiştir.

Dini gruplar arası öteki algısı ve ötekileştirmenin ülkemizdeki en önemli yansımaları hiç şüphesiz ki Alevi-Sünni dikotomisi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Alevilerin 15. ve 16. yüzyılda gördüğü baskılarla kendilerini ana bünye olan Sünnilerden koparıp dağlık ve kırsal bölgelere yerleşmesi ve bu tarihsel sürecin 20. yüzyıla kadar devam etmesi, Alevi çalışmalarında genel bir kabuldür (Salman, 2015). Buradan hareketle tarihsel süreç içerisinde birbirleri ile ilişki düzeyi son derece sınırlı olan Alevi ve Sünniler arasında zamanla tarihsel, kültürel ve teolojik ayrışmalardan kaynaklanan ön yargılar, stereotipler, ötekileştirmeler ve çatışmalar gibi olumsuz durumlar yaşanmıştır. Nitekim “içerisinde birden fazla din ve dini oluşumların yaşadığı toplumlarda her bir din, mezhep veya cemaat, kendi mensupları arasında önemli bir kaynaşma aracı olurken, diğer dine, mezhebe ya da dini cemaatin mensuplarına karşı bir cepheleşmeyi de beraberinde getirmektedir” (Eren, 2000, 106). Wach’a (1973) göre aynı dini gruba bağlı kişilerin dışarıda kalan kişilere yaklaşımı iki şekilde tezahür etmektedir; grup dışı kişiler ya dışlanarak ötekileştirilir ya da onlar üzerinde misyoner temelli bir yaklaşım sergilenerek onların kazanılması amaçlanır.

Alevi-Sünni ilişkilerinin tarihsel süreç içerisindeki etkileşimine bakıldığında, genelde her iki grubun da birbirlerini öteki olarak algılayıp dışladığı ve hatta zaman zaman birbirleri ile somut problemler yaşadığı gerek sosyal gözlemlerden gerekse ilgili akademik literatürden anlaşılmaktadır (Bkz. Bozkurt, 2006). Tüm bu olumsuz ilişkilerin kaynağında ise politik, teolojik ve sosyo-kültürel sebeplerin yer aldığı görülmektedir.

Politik tartışmalara örnek olarak Hz. Muhammed’in vefatından sonra kimin Halife seçileceği hususu, Kerbela olayı, Emevilerin Hz. Ali ve taraftarlarına hakaret politikası, Osmanlı-Safevi ilişkileri, Cumhuriyet Dönemi din ve eğitim politikaları, sağ-sol çatışmaları gibi hadiseler gösterilebilir (Bkz. Küçük, 2023).

Aleviler ve Sünniler arasında yaşanan bazı ayrışmaların ve ötekileştirmelerin kökeninde dini referansların yer aldığı görülmektedir. Özellikle İslam’ın ilk dönemlerinde Sünni paradigmanın Hz. Peygamber’e dayandığı 73 fırka hadisi¹, bu anlamda dini ayrışmalarda kendisi lehine kullandığı bir araç haline dönüşmüştür. Sünni teoloji, Fırka-i Naciye’nin, yani kurtuluşa eren kesimin kendileri olduğu yönündeki düşünceyle “çoğunluğu bütünleştirmek isterken bir yandan azınlıklar yaratmış, var olan azınlıkları ise ehl-i bid’at olmakla itham etmiştir” (Okumuş, 2005, 56). Tarihsel

¹ “Dikkat ediniz sizden önce Ehl-i Kitap olanlar 72 fırkaya bölündüler. Kuşkusuz bu ümmet de 73 fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan 72’si Cehennemde, biri de Cennette olacaktır”. (Bkz. İbn Mace, *Sünen*, Hadis No: 3991)

süreç içerisinde kendilerini sürekli olarak İslam dışı ithamlarla muhatap bulan Aleviler ise, bu ithamlara karşılık “Gerçek İslam Aleviliktir” söylemi ile Fırka-i Naciye inancına paralel bir inanç geliştirmişlerdir (Engin, 1999; Çamuroğlu, 1994). Böylece her iki grup da İslam’ı temsil etme anlamında kendilerini diğerinden üstün görerek ayrışmanın teolojik zeminini oluşturmuşlardır.

İnanç temelinde olduğu gibi dini pratiklerde de Alevi ve Sünnilerin farklı uygulamaları, birbirlerini ötekileştirme adına sıkça dile getirilen konulardandır. Örneğin Sünniler için Aleviler, namaz kılmayan, oruç tutmayan, hacca gitmeyen grup olarak tanımlanıp ötekileştirilirken, Aleviler için ise Sünniler, şeriat makamından tarikat makamına geçemeyen kişiler olarak küçümsenmektedirler (Bkz. Türkdoğan, 2013).

Osmanlı-Safevi mücadelesi sonrasında Alevi toplum, dışa kapalı bir yapı ile kırsal kesimde devletten ve Sünni toplumdan kendisini uzak tutmuştur. Bu süreç 20. yüzyıla kadar devam etmiştir (Bozkurt, 2005). Her iki grubun birbirlerinden izole olması, birbirleri hakkında çeşitli kalıp yargıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Politik ve teolojik ayrışmanın getirdiği bakış açısıyla beraber, gruplar, ötekini olabildiğince asılsız ve olumsuz kalıp yargılarla kodlamış, kendi üstün grup kimliğini öteki üzerinden ifade etme yolunu benimsemiştir.

Kentleşme süreci ile birlikte Alevi ve Sünnilerin aynı mekânı paylaşması, ayrışmayı tetikleyen başka bir unsurdur. Zira “Aleviler ilk kez, Sünni nüfusun elinde bulunan iş alanlarına ortak olmaya, ekonomik faaliyetlere katılmak yoluyla kurulu düzeni zorlamaya ve dolayısıyla Sünnilerce bir tehdit ögesi olarak algılanmaya başlanmışlardır” (Gölbaşı-Mazlum, 2010, 332). Böylece Alevi-Sünni ilişkilerinde politik ve teolojik ayrışmaya kentleşme süreci ile birlikte sosyo-kültürel ayrışma da eklenmiştir. Örneğin Sünnilerin Alevilere yönelik “gusül abdesti almayan” “kestikleri ve pişirdikleri yenmeyen” “mum söndü yapan” gibi kalıp yargıları, bu bağlamda değerlendirilebilir (Bkz. Doğan-Çelik, 2014).

Sosyo-Kültürel anlamda Alevilerin ise Sünnileri genel olarak “yoz”, “yobaz”, “geri kafalı”, “modernleşemeyen” gibi kalıp yargılarla niteledikleri görülmektedir (Yapıcı, 2008). Bu kavramların işaret ettiği önemli nokta ise, Alevilerin kendi kimliklerini Sünniler üzerinden tanımlama girişimidir. Zira Alevilerin modern, çağdaş, ilerici, laik, hümanist gibi vasıflarla kendilerini tanımlamaları sıkça dile getirilmektedir. Bu bakış açısı ile zikredilen kavramlar, bir inanç sistemi olarak Aleviliğin değil, bir grup olarak Alevilerin sosyo-kültürel yönüne işaret etmektedir (İrat, 2009). Güngör’e göre Alevi kimliğinin tanımlanmasının bu kadar rahat bir manevra alanına sahip olması, Aleviliğin sözlü kültürel kodlarla aktarılmasından kaynaklanmaktadır (Güngör, 2007).

Alevi-Sünni ilişkilerinde yaşanan sosyo-kültürel başka bir ayrışma ise, evlilik konusu üzerinden gündeme gelmektedir. Alevi-Sünni evlilikleri her ne kadar kentleşme süreci ile birlikte artarak devam eden bir olgu olsa da günümüzde yapılan birçok araştırma ve sosyal gözlemler, önemli oranda her iki grubun da diğer grupla olan evliliklere sıcak bakmadığını ortaya koymuştur (Bkz. Türkdoğan, 2013; Yapıcı, 2004; Bozkurt, 2006; Vorhoff, 2013).

1.1. Alevi-Sünni Evlilikleri

Aile ve akraba gruplarının temelini oluşturan evlilik, karşıt cinsten iki yetişkin bireyin cinsel ilişkilerinin toplumun koyduğu kriterler çerçevesinde yürütülmesidir (Dündar, 2018, 41). Son dönemde bazı Avrupa ülkelerinde aynı cinsten bireylerin yapmış oldukları evliliklerin de meşru kabul edildiği gözlemlense de sosyolojik olarak yaygın kanaat, evliliğin karşı cinsler arasında yapıldığı yönündedir. Evlilik kurumu iki birey arasında gerçekleşen bir ilişkinin yanı sıra toplumsal bir ilişkiyi de kapsamaktadır. Zira evliliği onaylayan ve kabul eden toplumun kendisidir. Bu açıdan

her toplumda evlilikle ilgili farklılıkların gözlemlenmesi doğaldır. Toplamların sosyo-ekonomi, sosyo-dini ve sosyo-kültürel olarak birbirlerinden farklılaşması birçok konuda olduğu gibi evlilik ve aile gibi kurumları da kapsamaktadır (Doğan, 2014).

Günümüz dünyasında evliliklere bakıldığında özellikle Sanayi Devrimi sonrası yaşanan toplumsal değişimler, aile ve evlilik kurumunu da yeniden biçimlendirmiştir. Özellikle kadınlar özelinde yaşanan gelişmeler, evliliğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Genel olarak eğitim seviyesinin yükselmesi, kadın haklarının gelişimi, kadının ekonomik ve toplumsal hayata katılımı gibi konular, evliliğe dair bakış açılarının değişimine sebep olmuştur (Sungur vd. 2017).

Sanayi Devrimi sonrası modern toplumlarda görülen çekirdek aile tipi, bireylerin aile ve akraba gruplarından bağımsız bir şekilde evleneceği kişiyi aidiyetinden dolayı değil, karşılıklı romantik düşüncelere kapılması yoluyla belirleyerek oluşturduğu bir modeldir. Burada romantizm, “iki bireyin birbirleriyle cinsel, duygusal ve bilişsel bir hazla bir araya geldikleri, karşılıklı etkileşimde bulunarak birbirleriyle bağlılıklarını tamamladıkları bir aşk türü olarak tanımlanabilir” (Sungur vd. 2017, 72). Dolayısıyla geleneksel zihin kodlarının eş seçimi üzerindeki etkisi kırılarak, bireyler arasındaki ilişkiyi ifade eden romantizm, bu boşluğu doldurmuştur. Özellikle Batı dünyasında Rönesans’tan sonra evlilik için en önemli kıstas “aşk” kavramı olmuştur. Artık birey eşini seçmede tek yetkili kişidir. Günümüz modern dünyasında özgürce eş seçme, en yaygın eş belirleme modelidir. Ataerki değerlerin büyük ölçüde erozyona uğradığı toplamlar, eşin özgürce belirlenmesine daha fazla destek vermektedir (Akkaya, 2018).

Evlilikle ilgili ülkemizin tarihsel gelişimine bakıldığında, çekirdek ailelerin artmasına paralel eş seçiminde de bireyselliğin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu konuda küreselleşme sürecinin Batı dünyasının değerlerini batı dışı toplamlarla tanıştırma ve bu değerleri empoze etme etkisinden söz etmek mümkündür. Evliliklerde eş seçme tercihinin özellikle büyük kentlerde, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin etkisi ile bireyselleştikten bahsetmek mümkündür (Yılmaz, 2008). Ancak bu bireyselleşmeyi Türk toplumunun tamamına genellemek mümkün gözükmemektedir. Zira günümüz Türk toplumunda geleneksel aile ve aile ilişkilerinin yaşandığı bölgeler olmakla birlikte, kentlerde yaşayan çekirdek ailelerin de yeri ve zamanı geldiğinde geleneksel aile ilişkilerini hatırlayıp bu doğrultuda kendilerini konumlandırması yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda Türk toplumunda eş seçimi üzerinde aile ve akraba gruplarının önemli derecede etkisinin olduğunu söylemek yerinde bir ifade olacaktır.

Evlilik birlikteliği ile toplumun en küçük kolektif yapısı olan aile kurumunun temelleri atılmaktadır. Aile ise, sosyolojik olarak toplumsal normların, değerlerin, inançların, gelenek ve göreneklerin muhafazasını sağlayan ve gelecek nesillere bu birikimi aktaran en önemli kurumdur. Bu sebepten ötürü evlenilecek kişinin seçimi toplumsal bir boyut taşımaktadır. “Dolayısıyla toplumun üyeleri, kendi yetiştirdikleri, aidiyet fikrini aşıladıkları, aynı soydan gelen kişilerin yapacağı evlilikleri yüceltmektedir” (Özmüş, 2020, 8). Bu konuda Merton (1941), hiçbir toplumda evlenilecek kişinin seçiminin, rastlantısal ve gelişigüzel olmadığını vurgulamaktadır. Bu açıdan evlenilecek kişinin belirlenmesinde akrabalık, coğrafi yakınlık ve dini aidiyet gibi faktörler ön plana çıkabilmektedir (Davis, 1941). Ayrıca üyesi olunan sosyal grubun ve sosyal çevrenin etkisi de eş seçiminde önemli bir etmendir (Kalmijn, 1998).

“Karma evlilikler modern toplumda önemli bir sosyolojik olgudur” (Güngör, 2016, 83). Merton (1941), karma evlilikleri tanımlama adına, aile ve akraba grupların dışındaki farklı gruplardan bireylerle yapılan evlilikleri kastetmektedir. Davis’e (1941) göre ise karma evlilikler; kişinin grup içi evlilik kuralını ihlal etmesi veya bu kuraldan sapması ile gerçekleştirdiği evlilikleri kapsamaktadır.

Başka bir tanıma göre ise karma evlilikler; farklı kültürlerden gelen bireylerin kültürlerinden taviz vermeden gerçekleştirdikleri evliliklerdir (Cavan, 1970). Tüm bu tanımlamalarla birlikte genel olarak karma evlilikler; “farklı ırksal, etnik, dinsel ve mezhepsel gruplara bağlı bireyler arasında gerçekleşen evlilikler” (Beylunioğlu ve Kaymak, 2020, 13) şeklinde tanımlanmaktadır.

Gruplar arası evlilikleri yansıtması açısından ülkemizdeki örnekler bakıldığında, Alevi-Sünni evliliklerinin önemli bir potansiyel taşıdığı görülmektedir. Özellikle Alevi-Sünni ilişkilerinin sosyolojik ön yargı ve kalıp yargılarla süregeldiği göz önünde bulundurulursa, bu tür evliliklerin gruplar arası ilişkileri nasıl şekillendirdiği önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alevi toplumu teolojik, politik ve sosyolojik sebeplerden ötürü yüzyıllar boyunca kendilerini Sünni toplumdan soyutlamış, dışa kapalı bir grup yapısıyla güçlü bir toplumsal sistem inşa etmişlerdir. Bu açıdan Aleviler, merkez-çevre ilişkisi çerçevesinde çevreyi oluşturmaktadırlar (Yılmaz, 2005). Alevi ve Sünnilerin birbirleriyle olan temasının yok denecek kadar az olması, aralarında gerçekleşebilecek evlilikleri de imkânsız hale getirmiştir.

Genel olarak Alevi-Sünni evliliklerinin 1950’li yıllarla başlayan kırdan kente göç olgusuyla birlikte görünür hale geldiği bilinmektedir. Bu açıdan kentleşme, Alevi-Sünni evliliklerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Kent hayatında birbirlerini daha yakından tanıma imkânı bulan Alevi ve Sünniler, birlikte yaşama pratiğini deneyimlemişlerdir. Zaman içerisinde karşılıklı ilişkiler artmış ve gruplar arasında evlilikler vuku bulmaya başlamıştır.

Alevi ve Sünnilerin kent hayatında daha özgür ve rahat ilişki kurmasını sağlayan bir diğer süreç ise modernleşmedir. Kent hayatının getirmiş olduğu modern yaşam biçimleri, her iki grubun gelenekle olan bağınyı zayıflatmış ve grupların birbirlerine dair düşünce ve davranış kalıplarını rasyonelleştirmiştir. Özellikle Sünnilere kıyasla daha kapalı bir grup yapısı görünümü sergileyen Alevilerin, kırsal kesimde yaşadığı dini ve sosyal hayat otoriteler tarafından kontrol altında iken kentlerde bu otorite boşluğu, Alevileri modern hayata daha elverişli bir hale getirmiştir (Aktürk, 2019).

Alevi-Sünni ilişkilerini geliştiren ve grupların birbirlerini algılama adına her türlü dini ve geleneksel bakış açısını sorgulatan sekülerleşme süreci de Alevi-Sünni evliliklerinde başka bir eşiği oluşturmaktadır. Ertit (2015) bu bağlamda Alevi-Sünni evliliklerinin ancak sekülerleşen bir toplumda gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. Ona göre Türkiye’de gözle görülür bir şekilde artan Alevi-Sünni evlilikleri, bu anlamda Türk toplumunun sekülerleştiğinin göstergelerindendir (Ertit, 2015).

Türkiye’deki eğitim seviyesinin yükselmesi ve üniversite olanaklarının artması da Alevi-Sünni ilişkilerine başka bir boyut kazandırmıştır. Özellikle gençlerin eğitim seviyelerinin ebeveynlerinden yüksek olması, birçok konuda olduğu gibi Alevi-Sünni ilişkilerini de ebeveynlerinden farklı olarak algılamalarına sebep olmuştur. Gençlerin üniversite eğitimi alma adına farklı şehirlere gidip o şehirlerde farklı aidiyetlerden gelen insanlarla kaynaşıp arkadaşlıklar geliştirmesi, Alevi-Sünni ilişkilerini daha makul ve hümanist bir bakış açısıyla değerlendirmelerine zemin hazırlamıştır. Karşılıklı olarak gerçekleşen bu etkileşim, zamanla Alevi-Sünni evliliklerine olanak sağlamıştır.

Yaşanan tüm bu süreçlerle birlikte gerek sosyal gözlemlerden gerekse de akademik çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Alevi-Sünni evlilikleri artarak devam etmektedir. Ancak bu durum, yani bu tür evliliklerin toplum nazarında normalleştiğini veya toplumun bu tür evlilikleri onayladığını düşündürmemelidir. Zira gerek Alevilerin gerekse de Sünnilerin bu tür evliliklere

hâlâ katı bir direnç gösterdiği yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır (Bkz. Türkdoğan, 2013; Balkanlıoğlu, 2012).

Bu direncin altında yatan sebepler, her iki grup içinde geçerli olan tarihsel yaşanmışlıklardan kaynaklanan ön yargı ve kalıp yargılardır. Bu ön yargı ve kalıp yargılar doğrultusunda, her iki grubun da Alevi-Sünni evliliklerine karşı çıkmasında benzer ve farklı argümanlar ileri sürüldüğü görülmektedir. Dolayısıyla Alevi ve Sünnilerin bu tür evliliklere niçin karşı çıktıklarını ayrı ayrı ele almak, konunun daha iyi anlaşılması için önemlidir.

Öncelikle ilgili akademik literatüre bakıldığında Aleviliğin Sünnilerle evliliğe olumsuz yaklaşmasında, “teberra” inancının etkili olduğu görülmektedir. Bazı Alevilere göre; Hz. Ali’yi sevmeyenler ve onun birinci halife olması gerektiğine inanmayanlardan uzak durma olarak tanımlanabilecek teberra doktrini, Sünnilerle evliliği kapsar niteliktedir (Eyüboğlu, 1980). Aynı zamanda Alevilerin kapalı toplum yapısı özelliği taşıması da Sünnilerle yapılacak evlilikleri olumsuz bir zeminde algılamalarını doğurmuştur. Azınlık psikolojisinin getirmiş olduğu bir arada yaşama ve varolma refleksi, grup dışı evliliklerin yasaklanmasına sebep olmuştur. Öyle ki bu yaşağı işleyen kişiler Alevilerce düşkün olarak kabul edilmektedir. Alevi toplumunun hukuk sistemi olarak bilinen düşkünlük kurumu, Aleviliğin toplumsal norm ve değerlerin korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Türkdoğan’ın (2013) Alevilerle ilgili Anadolu’nun birçok bölgesinde yaptığı saha araştırması, genel olarak Sünnilerle yapılan evliliğin düşkünlük sebebi sayıldığını ortaya koymuştur. Buna göre; Sünni ile evlenen bir Alevi, düşkün kabul edilmekte ve cemlere alınmamaktadır. Bazı bölgelerde ise bu ceza, evlenen kişi ile sınırlı olmayıp ailesini de (anne-babası) kapsamaktadır. Yine bazı Alevilere göre bu durum, kurban kesilerek kaldırılabilirken, (düşkünlükten kaldırma) bazı Alevilere göre ise, Sünni ile evlenenin hiçbir halükârda düşkünlüğü kaldırılmamaktadır (Bkz. Türkdoğan, 2013; Şahin, 2011). Grup kimliğini koruma adına gösterilen bu refleks, kimi bölgelerde o kadar katı uygulanmaktadır ki, kızını bir Sünni erkekle bilerek evlendiren ebeveyn de düşkün kabul edilmekte ve hiçbir şekilde bu düşkünlük kaldırılmamaktadır. Eğer evlilik babanın rızası dışı gerçekleşmişse, baba ancak evladını reddetmek suretiyle düşkünlükten kurtulabilmektedir (Aytav, 2012; Türkdoğan, 2013).

Günümüzde ise daha çok Alevilerin bu tür evliliklere, özellikle Alevi kadınların Sünni erkeklerle evlenmesine karşı gösterdikleri direnç, kızlarının evlendikten sonra baskı altına alınarak Sünnileştirileceği kaygısından ileri gelmektedir. Bu açıdan dini olarak Sünni yaşam biçimi, Alevilerce bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır (Bkz. Güner, 2019)

Alevilerin bu tür evliliklere karşı göstermiş olduğu direncin bir benzerini de Sünniler göstermektedir. Tarihsel ön yargı ve kalıp yargıların etkili olduğu Aleviler’e dair olumsuz imaj, bu tür evliliklerin önündeki en büyük engellerdendir. Özellikle Sünni toplum tabanında etkili olan bu ön yargı ve kalıp yargılar, Aleviliği; “zındık”, “kafir” ve “mülhit” gibi kavramlarla tanımlanması sonucunu doğurmuştur. Bu açıdan Alevilerle olan evliliğin dini açıdan sorunlu olabileceği algısı ortaya çıkmıştır (Yapıcı, 2004). Bu düşüncenin temelini bakıldığında ise, İslam dışı Alevilik tanımlamalarının etkili olduğu görülmektedir. Bazı Alevi kesimlerce de bu yorumun yani, Alevi inanç sisteminin İslam Dini içerisinde kabul edilemeyeceğine dair görüşlerin dile getirilmesi, Alevilerle olan evliliği Sünniler açısından tartışmalı hale getirmektedir (Turan, 2013).

Sünnilerin, Alevi-Sünni evliliğine olumsuz yaklaşmasının altında yatan bir diğer sebep ise, Sünnilere kıyasla Alevi toplumunun daha modern ve seküler bir hayat tarzı benimsemiş olmasıdır. Özellikle Alevi toplumunda kadının daha rahat ve özerk konumu, muhafazakâr Sünnilerin dini ve ailevi açıdan eleştirdiği bir konudur (Ayata, 1997). Bu açıdan evliliğin gerçekleşmesi halinde Alevi

bireyin, muhafazakâr Sünni aile yapısına uyum sağlayamayacağı düşünülmektedir. Alevi bir kadının Sünni bir erkekle evlenmesinde ailevi ve kültürel değerlerin uyuşmayacağı tezi üzerinden evliliğe karşı çıkılırken, Sünni bir kadının Alevi bir erkekle evlendirilmesine ise dini açıdan karşı çıkmaktadır (Yapıcı, 2004).

Alevi ve Sünni toplum, bu tür karma evliliklere kimi zaman dini, kimi zaman sosyo-kültürel açıdan karşı çıkmakta, bu tür evliliklerin mutlu ve başarılı bir şekilde sürdürülemeyeceğini düşünmektedir. Her ne kadar kentleşme, modernleşme ve sekülerleşme gibi sosyolojik süreçlerin etkisi ile bu tür karma evliliklerin arttığı gözlemlense de Alevi-Sünni evliliklerine dair olumsuz bakış açısı mevcudiyetini korumaktadır.

2. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Alevi-Sünni bireylerin yapmış oldukları evlilikler ve bu evliliklerin gruplar arası ilişkilere etkisi konu edinilmiştir. Evli çiftler ve hali hazırda evli olan bireylerle yapılan görüşmeler, Alevi-Sünni grupları arasındaki etkileşimleri göstermesi açısından önemlidir. Saha araştırmasından elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiş ve bu işlem sonucunda ortaya çıkan bulgular üç ana tema altında değerlendirilmiştir. Birinci tema “Evlilik Öncesi Süreç” olarak isimlendirilmiştir. Bu tema altında, evlilik yapan bireylerin evlilik öncesi Alevi-Sünni algıları, aidiyet duyguları ve bakış açıları ile aile ve akraba gruplarının Alevi-Sünni ilişkilerine dair yaklaşımları ele alınmıştır. Evlilik yapan bireylerin Alevi-Sünni algılarının aile, akraba ve çevresel unsurlardan ne derece etkilendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra evlilik kararına karşı aile ve akraba çevrelerinin bu kararı nasıl algıladıkları, ilk tepkilerinin neler olduğu, evlilik kararından vazgeçmesi için bireylere baskı yapıp yapmadıkları gibi sorulara verilen cevaplar incelenmiştir.

İkinci tema olan “Evlilik Süreci”nde, çiftlerin bu süreçte yaşamış oldukları deneyimler aktarılmıştır. Özellikle aile ve akraba gruplarının evlilik kararlarına karşı göstermiş oldukları refleksler analiz edilmiştir. Süreç içerisinde aile ve akraba çevrelerinin etkileşimleri sonucu tavır ve tutumların seyri ele alınmıştır. Yine evlilik süreci içerisinde kız isteme, söz, nişan, nikah ve düğün gibi geleneksel adetlerde Alevi-Sünni aidiyetliklerinden kaynaklanan talep ve beklentiler değerlendirilmiştir.

Son tema olan “Evlilik Sonrası Süreç”te çiftlerin karşılıklı ilişkileri, aile ve akraba gruplarının ilişkileri, çocuk yetiştirilmesi ve yaşamış oldukları çevrede bu durumun nasıl algılandığı gibi süreçler anlaşılmasına çalışılmıştır.

Ayrıca Alevi-Sünni ilişkilerinin evlilik yoluyla ne tür bir değişim yaşadığı sorusu merkeze alınarak, aile ve akraba gruplarının evlilik öncesi düşünceleri ile evlilik sonrası düşünceleri kıyaslanarak ortaya çıkan sonuçlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda evlilikle kurulan temasın gruplar arası ilişkileri nasıl etkilediği katılımcılar üzerinden analiz edilmiştir.

2.1. Evlilik Öncesi Süreç

Alevi-Sünni evli çiftlerle yapılan görüşmelerde bireylerin Alevi ve Sünni kavramlarını nasıl tanımladıkları, Alevi ve Sünni gruplarına ne derece aidiyet hissettikleri, kendi yaşantılarında bu kavramların önemi, varsa bu aidiyetliklerden kaynaklanan dini pratikleri ne ölçüde hayatlarına yansıtıtlıkları, Alevi-Sünni ilişkilerinin nasıl bir zeminde gerçekleştiği, kişilerin eşleriyle tanışmadan önce bu tür evlilikleri nasıl değerlendirdiği, yakınlarından bu tür evlilik yapanların olup olmadığı ve varsayımsal olarak kendisine bu dönemde Alevi/Sünni biriyle evlenir misin sorusuna ne yanıt verebileceği, evlilik kararlarına karşı ilk tepkilerin neler olduğu ve evlilik kararlarını dini kurum ve otoritelere danışıp danışmadıkları gibi sorular yöneltmiştir.

Öncelikle Alevi-Sünni tanımlamalarında dikkat çeken şey, Alevi bireylerin Sünnilere karşı Aleviliği apolojik bir tavırla tanımlama gayreti içerisine girmeleridir. Bu açıdan azınlık psikolojisinin getirmiş olduğu bir refleksten söz edilebilir. Bu tanımlamalardaki bir diğer husus ise, Sünnilik kavramını ne Sünnilerin ne de Alevilerin somut bir şekilde tanımlayamamasıdır. Özellikle eğitim seviyesi açısından üniversite mezunu olmayan bireylerde bu durum daha fazla gözükmektedir. Söz konusu bu durum, toplumsal gruplar açısından azınlığı oluşturan grubun kendi varoluşunu çoğunluğa karşı sürekli canlı tutabilme dinamiğinde saklıdır. Nitekim birçok çalışmada azınlık grubu üyesi bireylerin çoğunluk grubu üyesi bireylere kıyasla kimlik algılarının daha fazla belirgin ve canlı olduğu saptanmıştır (Bkz. Allport, 2016). Çoğunluğu oluşturan Sünnilerin ise böyle bir kaygılarının bulunmaması, kendi gruplarını tanıma adına bir gayretin oluşmamasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan Sünni bireylere Sünniliğin ne olduğu sorulması üzerine Alevilik üzerinden kendilerini ifade etmesi kayda değerdir. Özellikle Sünni bireylerin Alevilik hakkında Sünnilikten daha fazla veriye dayalı cümleler kurdukları görülmüştür.

Alevilik-Sünnilik kavramlarının tanımlanmasında, bireylerin yetişmiş olduğu sosyal çevrenin de etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Alevi-Sünni etkileşiminin olduğu yerlerde yetişen bireylerin, öteki grubu tanımlamasında negatif algıların olduğu belirlenmiştir. Aksi durumun yani öteki grupla temasının olmadığı sosyal çevrelerde ise, bireylerin gerek kendi dini grubuyla ilgili olsun gerekse de öteki dini grupla ilgili nötr ifadeleri kapsayan tanımlamalar yaptıkları görülmüştür. Bu açıdan gruplar arası temasın olmadığı sosyal çevrede yetişen bireylerin, temasın olduğu sosyal çevrede yetişen bireylere kıyasla grup tanımlamalarının daha ılımlı olduğu gözlemlenmiştir. Karşılıklı temasın tarihsel süreç içerisinde Alevi-Sünni ilişkilerindeki birtakım ön yargı, ötekileştirme ve çatışmaların kuşaktan kuşağa aktarılarak bu bakış açısının devam ettirilmesine sebep olduğu saptanmıştır.

Alevi-Sünni evliliği yapan katılımcıların birçoğunun Alevilik-Sünnilik aidiyetlerinin oldukça düşük seviyede olduğu görülmüştür. Özellikle eğitim seviyesi yüksek olan (Lisans ve Lisansüstü mezuniyetler) bireylerde bu durum daha da belirgindir. Burada istisnaları olmakla birlikte Alevi-Sünni evlilikleri yapan bireylerin hayatı daha seküler biçimde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar özellikle Alevilik ve Sünnilikteki birtakım dini pratikleri yerine getirmediğini açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Bu durumun evliliği kolaylaştıran bir unsur olduğu gözükmektedir. Zira birçok katılımcı, sonraki sorularda dini grup aidiyetin güçlü olması halinde evliliklerinin gerçekleşmeyebileceğini veya sürdürülemeyeceğini belirtmişlerdir. Genel durumun aksine, dini grup aidiyetinin yüksek olduğunu ve dini pratikleri yerine getirdiklerini ifade eden katılımcılar da mevcuttur. Bu durum Alevi bireylerde daha çok inanç boyutuyla açıklanmakta iken, Sünni bireylerde ise namaz, oruç gibi pratik uygulamalarla ifade edilmektedir.

Alevi-Sünni ilişkilerini değerlendirme adına sorulan sorulara ise genelde katılımcılar, Alevi-Sünni ilişkilerinin problemleri olduğu, bu problemlerin tarihsel süreç içerisinde meydana gelen birtakım yaşanmışlıkların sebep olduğu, bazıları ise toplum içerisindeki yanlış ve eksik bilgilerden kaynaklandığı şeklinde cevaplar vermişlerdir. Katılımcıların birçoğu olumsuz ilişkileri ifade etmekle birlikte kendileri için bunların anlamsız olduğunu özellikle belirtmişlerdir. Bu başlık altında ortaya çıkan kayda değer bir başka sonuç ise, Sünnilerin Alevilere karşı daha olumsuz ve ötekileştirici tavırlarının olmasına dair kanaatleridir. Bu durumu Alevi katılımcılarla birlikte Sünni bireylerin de genel olarak ifade etmesi ayrıca önemli bir saptamadır. Alevi-Sünni ilişkilerinin sorunlu olduğunu, bu duruma ise politik aktörlerin sebep olduğunu düşünen katılımcılar da vardır. Örneğin bir katılımcı sağ-sol olaylarının, darbelerin ve bazı siyasetçilerin bu olumsuzlukları körüklediğini ifade etmiştir (K-10).

Başka bir katılımcı ise Alevi-Sünni ilişkilerindeki olumsuz bakışın tamamen sosyolojik nedenlerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Alevi katılımcı E-21, sayısal olarak Alevilerin Sünnilerden daha fazla olduğu bir ortamda Alevilerin de Sünnilerin yaptığı kötülükleri yapabileceğini belirtmiştir. Ayrıca bu olumsuz bakışın aşırı grup aidiyeti içeren yetiştirilme tarzıyla ilişkili olduğunu dile getirmiştir.

Katılımcılara, eşleriyle tanışmadan önce bu tür evlilikleri nasıl değerlendirdikleri, yakınlarından bu tür evlilikleri yapanların olup olmadığı ve varsayımsal açıdan kendilerinin bu dönemde Alevi/Sünni biriyle evlenip evlenmeyeceklerine dair sorular yöneltilmiştir. Bu açıdan bireylerin evlilik öncesi karşı grupla ilgili düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Sorulan sorulara oldukça farklı yanıtlar alınmıştır. Bazı katılımcılar, “kesinlikle bu tür evliliklere olumsuz bakmazdım” (E-11, K-8, E-5, K-2, E-6, K-15), “biri bana bu soruyu sorsaydı zamanında, ben de bu tür evlilik yapardım” (E-12, E-19) gibi yanıtlar vermiştir.

Yukarıdaki yanıtların aksine, Alevi-Sünni evliliklerine ihtiyatlı ve olumsuz yaklaşan bireyler de olmuştur. Örneğin bir katılımcı bu konuda şunları söylemiştir: “İnsan bilmediğine çekinerekten yaklaşır. Bizim için Aleviler dipsiz bir kuyuydu. Dolayısıyla Alevi ile evlenmeye çok da olumlu bakmazdım” (E-10). Özellikle daha muhafazakâr aile ve çevrede yetişen bireylerin bu tür evliliklere mesafeli baktığı saptanmıştır.

Genel olarak bireylerin yetişmiş olduğu aile ve çevrenin evliliklere karşı düşüncelerini şekillendirdiği gözlemlenmiştir. Evlilik öncesi her halükârda olumlu düşünen bireylerin daha hümanist ve seküler bir aile yapısına sahip olduğu, ayrıca kendilerinin ve ailelerinin eğitim seviyesinin yüksek olduğu saptanmıştır. Olumsuz yaklaşan gerek Alevi gerekse de Sünni bireylerin ise, aile ve çevrelerinin daha muhafazakâr bir karakter taşıdığı, dahası Alevi-Sünni ilişkilerini tarihsel ön yargı ve kalıp yargılarla algıladığı tespit edilmiştir. Ayrıca daha önce aile ve akrabalar içerisinde yapılan evliliklerin durumu da bireylerin bu tür evliliklere karşı bakışını etkilediği görülmüştür. Olumlu evlilik örnekleri pozitif bir etki yaratırken, olumsuz evlilik örnekleri de negatif bir etki yaratmıştır.

Yine bu başlık altında evlilik kararına karşı aile ve çevreden gelen ilk tepkilerin neler olduğu katılımcılara sorulmuştur. Bu bağlamda bireylerin flört veya tanışıklık döneminden sonra evlilik kararı alıp bunu ailelerine söylediklerinde, birçoğunun olumsuz yaklaştığı ortaya çıkmıştır. Burada oldukça ilginç yaklaşımlar tespit edilmiştir. Ailesini modern, hümanist, seküler veya çok anlayışlı olarak tarif eden bireylerin bazılarında dahi, evlilik kararı çok da olumlu kabul görmemiştir. Normalde farklı dinsel aidiyetlere sahip bireylere oldukça saygı gösteren ailelerin, konu kendi kızı veya oğlunun evliliği olması halinde tereddüt yaşamaları, kayda değer bir bulgudur. Bu açıdan evlilik olgusu bu ailelerde bir nevi turnusol kâğıdı işlevi üstlenmektedir. Tüm bunlarla birlikte evlilik kararını oldukça normal karşılayan ve herhangi bir problem görmeyen aileler de mevcuttur. Genel olarak ilk tepkiler, olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılabilir.

Evlilik kararına olumlu tepki veren aile üyelerine sahip bireylerin, sorulara kısa yanıtlar vermesi üzerine emin olmak için, “Aleviler için Alevi, Sünniler için ise Sünni eş adayınız olsa, aileleriniz de bir tercih yapsa hangisini seçerdi” şeklindeki soruya ise genelde kendi dini gruplarına ait bireylerin tercih edileceği belirtilmiştir (E-18, E-15, E-2, E-1, E-20, E-21). Bu durum, bu tür evliliği olumlu karşılayan ailelerde az da olsa iç grup kayırmacılığının olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Örneğin bir katılımcı annesinin demokrat olmasına rağmen evlilik kararına karşı olumsuz yaklaştığını hissettiğini belirtmiştir (E-19). Başka bir katılımcı ise kendi ailesini oldukça hoşgörülü ve saygılı tanımlayıp, evlilik sürecinde kendisini desteklediklerini ancak eşinin de

kendisi gibi Alevi olması halinde ailesinin daha mutlu olacağını ifade etmiştir. Bu katılımcıya göre aksini düşünmek imkansızdır (E-21).

Daha önce de belirtildiği gibi olumsuz tepki veren aileler çoğunluktadır. Nitekim Çatak (2012) ve Çatlı'nın (2008) yapmış olduğu çalışmalarda da aile ve çevrenin ilk tepkilerinin ağırlıklı olarak olumsuz olduğu saptanmıştır. Bu olumsuz tepkilerin sebeplerinin genelde halk içerisindeki çokça bilinen ön yargı ve kalıp yargıların olduğu anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar ise bunun sebebinin doğrudan ailelerin bakışından değil, sosyal çevrenin aileler üzerindeki baskı unsuru oluşturmaktan kaynaklandığını belirtmişlerdir (K-1, K-9, K-16, E-21). Özellikle ailelerin kendi sosyal çevreleri dışında bir yerde yaşamaları halinde, bu olumsuz tepkileri vermeyebilecekleri ifade edilmiştir. Örneğin katılımcı K-16 bu konuda şunları söylemiştir: “Yani bizim aile çevreden etkileniyor. İşte falancanın kızı Alevi ile evlenmiş, bu söylemden çok çekiniyorlar. Yani laf söz olur diye çekiniyorlar. Yoksa kendileri bu durumu çok da problem etmezler, biliyorum. Çevre baskısından çekiniyorlar” (K-16). Katılımcı E-21 ise, şunları söylemiştir: “Özellikle bu evliliklere ailelerin karşı çıkması çevrenin baskısıyla oluyor. Bence herkese sorsan kimse karşı çıkmaz evlenebilir falan der ama, kendi başlarına gelince bu durum yani oğlu veya kızının durumu böyle olunca karşı çıkmalar başlıyor.”

Bu tema altında ulaşılan bir diğer bulgu ise, evliliklerde hangi tarafın kız aldığı veya verdiği hususudur. Bazı katılımcılar kız almanın kız vermeye kıyasla daha makul karşılandığını belirtmişlerdir (E-8, E-7, E-12, K-15, E-21, K-16). Bu açıdan aile ve çevresel tepkilerin temelinde ataerkil bir bakışın yer aldığı da anlaşılmaktadır. Buna göre Alevi veya Sünni olsun, aileler kız alırken çok fazla problem çıkarmazken, kız verirken daha tutucu olmaktadır. Burada doğacak çocuğun babanın soyunu devam ettirdiği anlayışı etkili olmaktadır. Bazı katılımcılar ise bu durumu, dini grup açısından kız almada sayılarının arttığı, kız verirken de sayılarının azaldığı tezi üzerinden açıklamıştır.

Evlilik kararına karşı ailelerin özellikle olumsuz tepkilerinin temelinde çevre unsurunun yer aldığı anlaşılmaktadır. Birçok katılımcı ailelerinin bu durumu akraba ve sosyal çevrelerine nasıl anlatacaklarını, onların bu durumu nasıl karşılayacağını oldukça fazla dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Evlilik kararına karşı olumsuz yaklaşan ama bir noktadan sonra geri adım atan ailelerin çevreleri, bu durumu negatif bir şekilde dillendirdiği katılımcılar tarafından söylenmiştir. Bu da akraba ve sosyal çevre faktörünün aileler üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturduğunu göstermektedir. Örneğin katılımcı E-19, kendi evliliklerinden önce Alevi olan eşinin 3 kardeşinin de daha önce Sünnilerle evlendiğini, ailesinin bu evliliklere karşı çıktığını ancak zamanla kabullenmek durumunda kalarak kendi evliliklerinde sorun çıkarmadıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda çevrelerinden gelebilecek olumsuz tepkileri daha önce de tecrübe ettiklerinden kendi evliliklerine olumsuz yaklaşmadıklarını ifade etmiştir: “Eşimin ablası ve erkek kardeşleri falan hepsi Sünni ile evlenmiş ve hep sorunlu olmuş. İlk başlarda izin vermemişler. Dolayısıyla onların evliliği bizim evliliği kolaylaştırdı diyebilirim” (E-19). Bu örnekte görüldüğü gibi çevre baskısının daha önceden deneyimlenmiş olması evliliğe karşı gösterilen direnci zayıflatan bir unsur haline gelmiştir. Söz konusu bu çevre baskısı özellikle muhafazakâr aile yapısına sahip bireylerde daha belirgindir. Nitekim Çatak'ın (2012) yapmış olduğu çalışmada da liberal ailelere kıyasla muhafazakâr ailelere sahip bireylerin bu tür evliliklerde daha fazla problem yaşadığı saptaması, genel olarak bu çalışma için de geçerli bir bulgudur.

Bu tema altında ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, Alevi-Sünni evlilikleri yapan bireylerin genelde şehir ortamında veya üniversite eğitimi sırasında tanıştıkları bulgusudur. Bu açıdan kentleşme

süreci ve üniversite eğitiminin bu tür evliliklere imkân sağladığı yönündeki kanı teyid edilmiştir (Güngör, 2016). Özellikle üniversite eğitimi için farklı bölgelerden gelip aynı şehirde yaşayıp arkadaşlık ilişkileri geliştirmenin, bu tür evliliklere kapı araladığı anlaşılmaktadır. Nitekim katılımcılar arasında üniversite mezunu olanların birçoğu bu durumu onaylamıştır.

Evlilik kararlarını dini kurum ve otoritelere danışıp danışmama konusunda ise genel olarak katılımcılar danışmadıklarını ifade etmişlerdir. Evlilik konusunda hem Alevi hem de Sünni bireylerde kentleşme, modernleşme ve sekülerleşme gibi sosyolojik süreçlerin etkisi gözlemlenmiştir. Evlilik olgusunun dini bir bakışla değerlendirilmediği, yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Her ne kadar katılımcılar arasında bu durumun istisnaları varsa da ağırlıklı görüş evlilik kurumunun dinsel sınırlardan uzaklaştığı yargısıdır. Nitekim bu tür evliliklerle ilgili yapılan çalışmalar, kentleşme, modernleşme ve sekülerleşme gibi süreçlerin bu tür evliliklerde oldukça aktif bir rol oynadığını teyit etmektedir (Kalmijn, 1991; Çatak, 2012; Tekelioğlu, 2013; Ülkücan vd., 2019; Aşlamacı, 2021). Bu çalışmalarda özellikle sekülerleşme kavramının altı önemle çizilmektedir. Ekinci (2022) “genç kuşakların ebeveynlerine kıyasla farklı kültür, kimlik ya da mezhepten biriyle evliliğe daha açık bir tutum sergilediğini” (152) ifade etmiştir. Ona göre evlilik konusundaki geleneksel bakış açısından kaynaklanan toplumsal alışkanlıklar yeni kuşaklarda hızla değişmektedir. Bu durum sekülerleşme sürecinden bağımsız düşünülmecek bir olgudur. “Gençlerin bu tutumları, ebeveynlerinden farklı olarak onların kendi inanç, mezhep, kimlik ya da kültürel kodlarından farklı kimliklere yakınlık kurmalarını, hatta onlarla evliliğe açık olmalarını sağlamaktadır” (Ekinci, 2022, 179).

Evlilik kararlarının dini otoritelerce hoş karşılanmadığını ifade eden az sayıdaki katılımcılar, bu bağlamda dini liderlerin yaklaşımını eleştirmektedir. Bu bulgunun aksine, Balkanlıoğlu (2013) dede ve müftülerin bu tür evliliklere olumsuz yaklaşmadığı, tam tersine bu evliliklerin Alevi-Sünni ilişkilerini geliştirmeye olanak sağladığı yönündeki tavır ve düşüncelerini saptamıştır. Ancak görüşülen bireylerde bu bulguyu açık bir şekilde destekleyen verilere ulaşılamamıştır.

2.2. Evlilik Süreci

Evlilik süreci teması altında, evlilik kararından evliliğin gerçekleşmesine kadar olan süreçteki ilişkiler ele alınmıştır. Aile, akraba ve sosyal çevrenin öteki grupla kurmuş oldukları temasları, her iki grubun bu teması nasıl algıladığı ve bu temas sonucu bireylerin ilk izlenimleri bu tema altında işlenmiştir. Bununla beraber, nişan, kına, nikah, düğün gibi toplumsal ritüellerin nasıl gerçekleştiği, bu ritüellerde dinsel aidiyetten kaynaklanan istek, talep ve beklentilerin olup olmadığı, eğer olduyorsa bunların nasıl algılandığı değerlendirilmiştir.

Öncelikle aile, akraba ve sosyal çevrenin bu süreçte olumlu, olumsuz ve nötr olmak üzere farklı yaklaşımlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Olumlu yaklaşanlar; genelde evlilik kararına karşı ilk başta da olumlu yaklaşan aile ve akraba çevrelerinden ve evlilik kararına karşı ilk başta olumsuz yaklaşım süreci içerisinde karşı tarafı daha yakından tanıyarak olumlu düşünceler edinen aile ve akraba gruplarından oluşmuştur. Olumsuz yaklaşan ailelerin ise, diğer dini gruba karşı oldukça fazla ön yargı ve kalıp yargı besleyen aileler olduğu saptanmıştır. Bu ailelerde temas olumlu sonuçlar vermemiştir. Tüm bunlarla birlikte bazı katılımcılar bu süreci olumlu ya da olumsuz nitelenebilir normal bir süreç yaşadıklarını ifade etmişlerdir (E-11, K-12).

Son olarak bu süreci olumsuz tepkilerle atlatan katılımcılara: “Ailenizden veya çevrenizden bu evlilikten vazgeçme talebi veya telkini aldınız mı?” sorusuna hemen hemen tüm katılımcılar, doğrudan böyle bir durumla karşılaşmadıklarını söylemişlerdir. Bu durumun tek istisnası katılımcı K-10’ dur. K-10, kına gecesinde teyzelerinin kendisine gelerek açık bir şekilde evlilikten

vazgeçebileceği, hiçbir şey için geç kalınmadığı gibi telkinlerde bulduklarını belirtmiştir. Bir başka katılımcı E-19 ise eşi ve kendisini tanıştıran başka bir Alevi-Sünni çift arkadaşlarının boşandığını, daha sonra ise kendilerine de ayrılma tavsiyesi verdiğini ifade etmiştir. Katılımcı E-19 arkadaşlarının boşanma nedenlerinin Alevilik-Sünnilik düzleminde yaşanan anlaşamamazlıklar olmadığını ancak sıradan problemlerin Alevi-Sünni aidiyetleriyle pekiştirilip büyütüldüğünü düşünmektedir. Arkadaşlarının da bu bağlamda evliliklerinde sorun çıkabileceğini, yol yakinken vazgeçmelerini bu şekilde söylediğini ifade etmiştir.

Evlilik ritüellerinden kaynaklanan istek, talep ve beklentiler konusunda sorulan sorulara katılımcılar temelde iki farklı yanıt vermişlerdir. Öncelikle öteki dini grupla ilgili ön yargılı olan ailelerin bu ritüellerde birtakım istek ve taleplerinin olduğu, bu ritüellerin kendi gelenek, görenek ve inanışları doğrultusunda yapılmasının istendiği ifade edilmiştir. Örneğin bir katılımcı yaşadığı olayı şöyle anlatmaktadır: “Bizim evliliğimizde eşimin ailesi imam nikahı kısılmasını istediler. Buna karşılık bizimkiler de aslında akıllarında olmamasına rağmen dede nikahı istediler. Sonuçta ikisi de oldu ama eşimle bana kalsa ikisini de yapmazdık” (K-14). Buna benzer yanıtlar diğer katılımcılarda da görülmüştür.

Evlilikle ilgili özellikle imam nikahı veya dede nikahı bazı çiftlerde olması gereken bir ritüel olarak algılanmıştır. Bu algının, dinsel aidiyetin yüksek olduğu birey ve ailelerinde daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Kimi katılımcılar ise kendilerinin dini nikah gibi ritüellere önem vermediğini ancak aile ve çevrelerinin isteğini kırmamak için dini nikah yaptıklarını ifade ederek, bu uygulamalardaki akrabalık bağlarının yaptırım gücüne işaret etmiştir. Evlilik ritüellerinde yukardaki ifadelerin aksine hiçbir problem yaşamadıklarını, zaten hemen hemen gelenek ve görenek açısından ritüellerin benzer olduğunu, buna yönelik ailelerden istek ve taleplerin gelmediğini ifade eden katılımcılar da bir hayli fazladır (E-5, K-5, E-9, E-12, K-9, K-3, E-3, E-8, K-6, E-14, K-12, E-11, K-8, E-20).

2.3. Evlilik Sonrası Süreç

Alevi-Sünni bireylerin yapmış oldukları evliliklerde, dini grup aidiyetinden kaynaklanan birtakım uyumsuzlukların olup olmadığı, çocuklarının yetiştirilmesinde nasıl bir pozisyon aldıkları, aile ve akraba gruplarının evlilik sonrası karşılıklı ilişkilerinin nasıl olduğu, var olan ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirme eğilimlerinin bu etkileşimden nasıl etkilendiği, bu tür evlilikleri başkalarına tavsiye edip etmedikleri gibi sorular bu tema altında değerlendirilmiştir.

Öncelikle bu evliliklerde dini grup aidiyetinden kaynaklanan problemlere pek fazla rastlanmadığı tespit edilmiştir. Kişilerin dini grup aidiyeti açısından problem yaşamamasının altında, özellikle eşlerin seküler bir hayat tarzına sahip olması yani dini grup aidiyetliklerinin günlük yaşantıda pek yer kaplamaması, çiftlerin saygılı ve hoşgörülü karakter yapıları ve bireylerin eşlerinin dini grubuna daha yakın olması gibi sebepler yer almaktadır. Bu örneklerin yanı sıra birçok katılımcı, evliliklerinde Alevilik-Sünnilik açısından hiçbir problem yaşamadıklarını çok kısa cümlelerle ifade etmiştir (E-6, E-9, E-16, K-7, E-17, E-16, K-6, E-3, E-8, K-14, E-14, K-12, E-11, K-8, E-12, K-9, E-18). Bu kişilerin genel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu durumun seküler hayat tarzlarına sahip olması ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle eğitim seviyesi yüksek olan bireylerde bu durum daha belirgindir. Eğitim seviyesi lise ve altı olan bireylerde ise, dini grup aidiyetinin sadece teorikte olduğu, pratik anlamda Alevilik-Sünniliğin hayatlarında çok fazla yer kaplamadığı anlaşılmaktadır.

Genel durumun aksine kişisel problem çok fazla yaşamamakla birlikte aile, akraba ve sosyal çevrelerinin müdahalesiyle problemler dile getiren çiftler de olmuştur. Bu kişilerin dini grup

aidiyetinin yüksek olması ayrıca kayda değer bir bulgudur. Bu açıdan aidiyet duygusunun ortak yaşantıda problem teşkil ettiği bu çiftler üzerinden saptanmıştır.

Tüm bunlarla birlikte hemen hemen tüm katılımcılar “Ne olursa problem yaşarsanız?” sorusuna: Dini baskı, saygısızlık ve hoşgörüsüzlük gibi yanıtlar vermişlerdir. Bu konuda bir katılımcı oldukça ötekileştirici bir bakış açısı sunmuştur: “Normalde eşimle hiç problem yaşamadım. Ama başörtüsüne karşıyım. Eşimin başörtüsü takmasını kesinlikle istemem. Öyle bir isteği olursa işte o zaman bu konu problem olur. Ben başörtüsüne karşıyım” (E-13). Bu katılımcının genel olarak dini grup aidiyetinin yüksek olduğu, Sünnilerin Alevilere yıllarca haksızlık yaptığı gibi söylemlerinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu bireyin Alevi-Sünni ilişkilerini oldukça politize olmuş bir bakış açısıyla değerlendirdiği saptanmıştır.

Katılımcı E-19 ise hem kendisini hem de eşini dini açıdan daha rahat ve serbest olarak tanımlamasına karşın eşiyile dini konuları konuşmadığını, konuşması halinde problemler çıkabileceğini belirtmiştir.

İstisnaları olmakla birlikte katılımcıların çoğunluğu eşiyile dinsel aidiyetten kaynaklanan bir problem yaşamadığını ifade etmişlerdir. Bu kişiler kendilerini seküler, çağdaş, modern, saygılı ve hoşgörülü olarak tanımlayarak böyle bir problemin olamayacağını altını çizmişlerdir. Özellikle kendilerinden önceki neslin bu konularda zorluk çektiğini ifade ederek, yeni nesilde böyle problemlerin çok fazla yaşanmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Kızılocağın (2022) yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ona göre, bu tür evliliklerde daha fazla problem çıkmasına yönelik yaygın kanaatin aksine, çiftler arasında mezhepten kaynaklanan problemlere pek fazla rastlanmamaktadır.

Çocuklarının yetiştirilmesi konusunda her iki dini grubun öğretilerinin önemli olduğunu belirten bireyler, bu konuda hiçbir kısıtlama yapmayacaklarını, her türlü desteği verebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu kişilerin bireysel olarak genelde dini grup aidiyetlik durumlarının oldukça yüzeysel, öteki dini gruba karşı olumsuz ön yargı ve kalıp yargılarının bulunmadığı, saygılı ve hoşgörülü kişilikler olduğu saptanmıştır. Bu konuda az da olsa problem yaşadığını veya ileride yaşayabileceklerini ifade eden katılımcılar da olmuştur.

Bu tema altında değerlendirilen bir başka bulgu ise, Alevi bireylerin Sünni bireylere kıyasla din eğitime daha fazla direnç göstermeleridir. Bunda, Alevi kimliğinin teolojik kalıplarla olmasa bile grup kimliği açısından oldukça önemsenmiş oluşunun etki ettiği düşünülmektedir. Bu durumun bir başka sebebi ise, Alevi bireylerin Türkiye’deki din eğitim kurumlarının Sünni bakış açısıyla yorumlandığı, Alevilik ile ilgili ciddi bir eğitimin verilmediği yönündeki düşünceleridir. Benzer şekilde bazı Sünni katılımcılar da din eğitimi konusunda isteksiz gözükmektedir. Bu kişilerin Alevi bireylerde olduğu gibi seküler, çağdaş ve modern karakter özelliklerini sürekli vurgulamaları, din eğitimi konusundaki isteksiz tavırlarının başlıca sebepleri olduğu düşünülmektedir. Benzer çalışmalarda da bu tür evliliklerde ebeveynlerin din eğitimi konusunda daha rahat ve dayatmacı olmayan tavır ve tutum takındıkları tespit edilmiştir (Tekelioğlu, 2013; Aşlamacı, 2021).

Alevi-Sünni evli bireylerin özellikle aile ve akraba gruplarının evlilik sonrası karşılıklı ilişkilerinin nasıl olduğu, var olan ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirme eğilimlerinin bu etkileşimden nasıl etkilendiği gibi konular da evlilik sonrası süreç teması altında incelenmiştir. Bu konuda farklı farklı deneyimlerin yaşandığı gözlemlenmiştir. Genel olarak evliliğin karşılıklı ilişkiler açısından olumlu, olumsuz ve nötr etkilerinin olduğu farklı bireyler üzerinden saptanmıştır. Bu konu, özellikle evlilik öncesi aile ve akraba gruplarının Alevi/Sünni algılarıyla, evlilik sonrası algılarının karşılaştırılmasıyla değerlendirilmiştir.

Öncelikle bu tür evliliklerin aile ve akraba gruplarını kaynaştırdığını ifade eden katılımcılar olduğunu belirtmeliyiz. Olumlu görüşler analiz edildiğinde, evlilik öncesi öteki dini gruba karşı olumsuz ön yargı ve kalıp yargı besleyen ailelerde gelin ve damatların kişilik özelliklerinden dolayı bir yakınlık duygusunun olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumu birçok katılımcı açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu açıdan ailelerdeki olumlu düşünce değişimi dini grup kimliğinden ziyade kişilerin karakter özelliklerine odaklanmıştır. Alevi bir katılımcı bu durumu genelde “Alevi ama iyi insan, Sünni ama sosyal demokrat, Sünni ama Atatürkçü, Sünni ama içiyor” (E-21) gibi söylemlerle olumlu düşünce değişiminin sosyal kimlikten ziyade bireysel kimlikle alakalı olduğunu dile getirmiştir.

Tüm bunlarla birlikte gerçekten de öteki dini gruba karşı olumsuz ön yargı ve kalıp yargıların evlilikle kurulan temasla azaldığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bir başka bulgu ise, Sünni ailelerin Alevi ailelere kıyasla daha fazla olumlu düşünce değişimi göstermeleridir.

Evlilik olgusunun aileler üzerindeki olumlu etkisini belirten katılımcılar, bu durumun akraba ve sosyal çevrelerini kapsamadığını özellikle ifade etmeleri de bu noktada önemli bir bulgudur. Bu açıdan evlilikle kurulan temasın olumlu etkileri gruplar arası ilişkilere sirayet etmediği, sadece aile bireyleriyle sınırlı kaldığı şeklinde değerlendirilebilir.

Mülakat sürecinin son bölümde Alevi-Sünni evlilikleri yapan kişilere, “Sizce Alevi-Sünni evlilikleri, Alevi-Sünni grupları arasındaki ilişkileri geliştirmeye olanak sağlıyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Kendi aile, akraba ve sosyal çevrelerinden edindikleri izlenimler üzerinden katılımcıların kişisel düşünceleri incelenmiştir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar olumlu, kısmen olumlu, olumsuz ve nötr yorumları içermektedir. Olumsuz yorumlar, olumlu ve kısmen olumlu yorumlara göre azınlıktadır.

Alevi-Sünni evliliklerinin Alevi-Sünni ilişkilerini geliştirmediğini, var olan ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirme eğilimlerini gidermediğini düşünen katılımcıların ortak noktalarının, olayları duygusalıktan ziyade rasyonel bakış açısıyla çözümlemeleridir. Ayrıca bu kişiler kendi yaşantılarında olumsuz ön yargı ve kalıp yargılarla muhatap olmuş bireylerdir. Bu konuda olumsuz görüş bildiren katılımcıların çoğunlukla Alevi bireylerden olduğu, dahası olumsuz yorum yapan Sünni katılımcıların da Alevilere yönelik olumsuz ön yargı ve kalıp yargıların öyle kolay kolay aşılamayacağını belirtmesi kayda değerdir. Bu açıdan Sünnilerin Alevilere yönelik olumsuz bakış açısının evliliklerle kurulan temasla değişmeyeceği düşüncesi ağır basmaktadır. Bu kişilerin dini grup aidiyeti, eğitim durumları, yaşadıkları yer veya meslekleriyle ilgili bir benzerlikleri tespit edilememiştir. Bu durumun tamamen karakter yapılarıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler toplumdaki geleneksel bakışın çok kuvvetli olduğunu, bu tür evliliklerin bu bakışı yumuşatmadığını özellikle belirtmişlerdir. Bu kişilere göre Alevi-Sünni evlilikleri yer yer farklılıkları da görünür kılarak her iki grup arasındaki ön yargı ve kalıp yargıları daha da tetiklemektedir. Bu açıdan evliliklerin olumlu bir etkisinin olmadığı görüşü bu kişilerde oldukça kuvvetlidir.

Bu konuda şahsi olarak Alevi-Sünni evliliklerinin gruplar arasındaki ilişkileri geliştirdiğine yönelik düşünceleri olan ve bu durumu tamamen olumlu karşılayan katılımcılar da olmuştur. Bu yorum sahiplerinin böyle düşünmesinde çeşitli sebepleri mevcuttur. Öncelikle bu kişilerin evliliklerinde Alevi-Sünni kişisel aidiyetlerinin pek önemsenmediği anlaşılmaktadır. Dini grup aidiyeti yüksek olan bireylerde ise, eşine ve eşinin dinsel aidiyetine karşı içselleştirilmiş bir saygı eğiliminin olduğu saptanmıştır. Bu yanıtları veren kişilerin evliliklerinde, kendileri de dahil olmak üzere aile ve çevrelerinde öteki dini gruba karşı olumsuz bakışın ilk başlarda mevcut olduğu ancak evlilikle

kurulan temasın bu olumsuz bakışı giderdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Ülkücan ve arkadaşlarının (2019) yapmış olduğu çalışmada da bu durum belirtilmektedir. Onlara göre Alevi-Sünni evlilikleri, gruplar arası olumlu ilişkiler geliştirmeye zemin sağlamaktadır.

Evlilikle kurulan temasın olumlu sonuçlar verdiğini belirten, özellikle evlilik sürecinde olumsuz tecrübeler yaşayan katılımcılara ek sorular yöneltilmiştir. Öncelikle aile ve çevrelerinde bu olumlu düşünce değişiminin neleri kapsadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda olumlu yanıtlar veren katılımcılara: “Sizin aile ve çevreniz eşinizin kendisi ve ailesinin kişiliğine mi saygı duymaya başladı?” yoksa “Dinsel aidiyetine mi” soruları yöneltilmiştir. Ağırlıklı olarak katılımcılar bu durumu açık bir şekilde eşleri ve ailelerinin karakter özellikleriyle açıklamıştır (E-18, K-13, K-9, E-21). Bazı katılımcılar ise ailelerinin öteki dini gruba karşı olumlu değişim gösterdiğine dair örnekler verirken, Alevi/Sünni kimliklerinden ziyade karakter özelliklerini dile getirmesi, bu tespiti desteklemektedir. Ayrıca bu saptamayı desteklemek için katılımcılara “Aileniz bekar bir kardeşinizin Alevi/Sünni birisiyle evliliğini nasıl karşılar?” sorusu da yöneltilmiştir. Bu soruya karşılık yine kendi evliliklerindeki kadar olmasa bile olumsuz bir yaklaşımın olabileceği ifade edilmiştir (K-9, E-15, K-13, K-7, E-7, K-16). Örneğin ailesinin, eşi ve ailesine yönelik olumlu tutum değişimi gösterdiğini ifade eden katılımcı K-16, diğer kız kardeşinin de Alevi biri ile evlenme durumunun söz konusu olduğunda özellikle annesinin olumsuz yaklaşabileceğini belirtmiştir. Bu bakımdan ortaya çıkan sonuç, evlilikle kurulan temasın olumlu etkileri dinsel aidiyetten ziyade kişilerin karakterlerine yönelik olmasıdır.

Yukarıdaki değerlendirmelere paralel bir şekilde bazı katılımcılar da evlilikle kurulan temasın olumlu sonuçlanabileceğini ancak bu olumlu bakışın tüm gruba karşı genellenemeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar, bu tür evliliklerin Alevi-Sünni ilişkilerini kısmen olumlu yönde etkilediğini belirten kişiler olarak kodlanmıştır.

Alevi-Sünni evliliklerinin karşılıklı ilişkileri geliştirdiğine yönelik kısmen olumlu yorumlar yapan katılımcılar, genelde bu durumun eş ve aile üyeleriyle sınırlı kaldığını, dini grup kimliğine veya grubun diğer üyelerine genellenemediğini ifade etmişlerdir. Bu açıdan evlilikle kurulan temasın olumlu sonuçları, bu kişiler özelinde de dini grup kimliğini kapsamadığı anlaşılmıştır. Bu kişilerin en belirgin ortak özelliği ise, aile ve çevrelerinin Alevi-Sünni ilişkilerine dair olumsuz ön yargı ve kalıp yargılarının evlilik öncesi dönemde de oldukça fazla olmasıdır. Bu konuda Alevi katılımcılara kıyasla Sünni katılımcıların aile ve çevrelerinin olumlu düşünce değişimine daha fazla direnç gösterdiği saptanmıştır. Bir başka bulgu ise, aile ve akraba grupları taşra ve kırsal yerlerde yaşayan katılımcıların, evlilikle kurulan temasın bütün grubun olumlu olarak kodlanması için yeterli olmadığını belirtmeleridir. Bu bağlamda taşra ve kırsal bölgelerde sosyal çevrenin, geleneksel bakış açıları üzerinden bir baskı unsuru oluşturduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla aile ve akrabalarının büyük ilçe ve şehirlerde yaşadığını belirten katılımcılarda bu durum ters bir istikamettir. Bu açıdan sosyal çevrenin bireyler üzerindeki etkisi oldukça önemlidir.

Alevi-Sünni evliliklerinin kısmen olumlu sonuç vereceğini düşünen katılımcıların bir diğer argümanı ise, bireylerde var olan olumsuz ön yargı ve kalıp yargıların somut bir şekilde tezahür etmesini engelleme eğilimidir. Örneğin Sünni katılımcı E-10, her ne kadar insanların kalıp yargılarını değiştirmenin zor olduğunu belirtse de en azından kendisinin olduğu ortamda Alevilerin “Yezid” kelimesini kullanmadığını ifade etmesi önemlidir. Bu durum onun için tam olmasa bile kısmen olumlu bir gelişmedir.

Alevi-Sünni evlilikleriyle kurulan temasın, Alevi-Sünni ilişkilerine olumlu ve kısmen olumlu yansıdığını düşünen katılımcılara, olumlu etkiyi nasıl tanımladıkları ve bu olumlu etkinin neleri

kapsadığına dair zihinsel arka planları anlaşılmasına çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuç, Alevi-Sünni evlilikleriyle kurulan temasın gruplar arası ilişkileri geliştirmeyip, sadece sınırlı sayıdaki grup üyelerini kapsadığı gerçeğidir. Burada temasla elde edilen olumlu düşüncelerin grubun diğer üyelerine karşı genellenemediği tespit edilmiştir. Nitekim gruplar arası temas ile ilgili yapılan bazı çalışmalar da bu sonucu desteklemektedir (Amir, 1976; Cook, 1978). Bu araştırmalara göre, “Temasın, katılımcılara yönelik tutumları iyileştirdiğini, fakat bunun gruba genellenemeyeceğini göstermektedir. Bunun bir açıklaması şudur: Gruplar arasında gerçekleşen temasın büyük bölümü gerçekte bireyler arasındaki temastır; yani, bireylerin grup üyesi olarak değil, birey olarak birbirleri ile kurduğu temastır” (Hogg ve Vaughan, 2017, 439-440). Bu konuda Çatlı (2008), Çatak (2012), Ülkücan ve Ark (2019) benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Bu açıdan Alevi-Sünni evlilikleri bireyler arasındaki ön yargı ve kalıp yargıların giderilmesinde önemli bir işlev üstlenirken, bu temasın akraba ve sosyal çevrelere sirayeti bireyler arası ilişkilerdeki kadar başarılı olamamaktadır.

Özellikle Alevi-Sünni grupların bir arada yaşadığı yerleşim yerlerinde bu durum daha görünür bir haldedir. Nitekim birçok katılımcı bu durumu teyid etmiştir. Bu açıdan çevre baskısının aile ve akraba grupları üzerinde önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu baskıdan dolayı evlilikle kurulan temasın olumlu sonuçları, grubun diğer üyelerine karşı genellenemediği katılımcılar tarafından açık bir şekilde dile getirilmiştir. Öteki ile birlikte yaşam deneyimi, grup aidiyetlerini daha görünür ve canlı kılmakta, bu durum ise bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Bu bulgu, rekabet zemini üzerindeki gruplar arası ilişkilerin bireyler arası temasla geliştirilmesinin güç olduğunu göstermektedir.

Tüm bunlarla birlikte, evlilikle kurulan temasın eski nesil için bir değişim ifade etmeyeceği, sonraki nesiller için olumlu sonuç vereceği düşüncesini paylaşan katılımcılar da olmuştur.

Sonuç

Günümüzde Alevi-Sünni evliliklerinin kentleşme, modernleşme ve sekülerleşme gibi sosyolojik süreçlerle yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda genel olarak Alevi-Sünni evlilikleri 1950’li yıllarla başlayan kırdan kente göç olgusuyla birlikte görünür hale gelmeye başlamıştır. Bu açıdan kentleşme süreci, Alevi-Sünni evliliklerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Kent hayatında birbirlerini daha yakından tanıma imkânı bulan Alevi ve Sünniler, birlikte yaşama pratiğini deneyimlemişlerdir. Zaman içerisinde karşılıklı ilişkiler artmış ve gruplar arasında evlilikler vuku bulmaya başlamıştır.

Alevi-Sünni gruplar arasındaki evliliklerle karşılıklı ilişkiler daha somut bir zeminde vücut bulmaya başlamıştır. Evliliklerle gerçekleşen bu etkileşimin öteki dini gruba karşı bireylerin bakışını ne derece etkilediği hususunun araştırıldığı bu çalışmada, saha çalışması bulguları üç ana tema etrafında değerlendirilmiştir. Bunlar; evlilik öncesi süreç, evlilik süreci ve evlilik sonrası süreç teması olarak isimlendirilmiştir.

Öncelikle evlilik öncesi süreçte katılımcılara, kendi dini grubu ve öteki dini grup hakkında, evlilik konusuna dair yaklaşımları ve evlilik kararına karşı aile ve sosyal çevrenin tepkileri hakkında birtakım sorular yönetilerek bireylerin kendilerinin, ailelerinin ve akraba gruplarının öteki dini gruba karşı bakış açısı anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu bağlamda bu tür evlilik yapan bireylerin dini grup tanımları popülist tanımlamaları içermiş, dini grup aidiyet durumları ise ailelerinden farklı olarak oldukça düşük seviyede olduğu anlaşılmış ve bu bireylerin genel olarak seküler yaşam biçimlerine sahip olduğu gözlenmiştir. Bu kanaat doğrultusunda genel olarak bireylerin bu tür evliliklere karşı olumsuz bir bakışlarının olmadığı ancak aile ve sosyal çevrelerinin evliliklerine

karşı olumsuz tepkiler gösterdikleri saptanmıştır. Alevi-Sünni evliliklerine dair genel yaklaşım olumsuz olmakla birlikte bu durumun tonlaması aile ve akraba grupların dini aidiyet derecesi, yaşayış tarzı, eğitim seviyesi, yaş ve meslek gibi değişkenlerle farklılaşmaktadır. Evlilik yapan bireylerin aile ve akraba çevrelerinin özellikle seküler bir yaşam tarzına sahip olmaları, eğitilmiş olmaları ve şehir merkezlerinde yaşamaları bu tür evlilikleri çok fazla olumsuz algılamamalarında etkili olmuştur. Aksi durumda yani daha muhafazakâr aile ve akraba çevrelerin bu tür evliliklere karşı direnç gösterdikleri saptanmıştır. Ayrıca kırsal bölgede yaşam ve eğitim seviyesinin düşüklüğü de bu tür evlilikleri olumsuz algılamada etkili olmuştur. Benzer şekilde sosyal çevrenin aileler üzerinde baskı unsuru oluşturması da aile ve akraba gruplarının bu tür evliliklere “elalem ne der”, “konu komşu ne der” mottolarıyla hareket edip karşı çıkmalarına sebep olmuştur. Bu açıdan öteki dini gruba karşı olumsuz ön yargı ve kalıp yargı beslemeyen ailelerde bile bu sebepten dolayı bu tür evliliklere karşı bir direnç olduğu tespit edilmiştir.

Evlilik sürecinde ise karşılıklı ilişkilerin öteki dini gruba karşı bakışı nasıl etkilediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda dini grup aidiyeti yüksek aile ve sosyal çevreye sahip bireylerin evlilik süreçlerinde olumlu bir düşünce değişimi gerçekleşmemiştir. Yer yer olumsuz bakış açısı evlilik ritüellerinde (nişan, nikah, düğün vb.) kendisini açık bir şekilde göstermiştir. Olumlu düşünce değişiminin gerçekleştiğini ifade eden az sayıdaki katılımcı ise bu değişimin kişilerin karakter özelliklerinden kaynaklandığını, öteki dini gruba karşı genel bir olumlu düşünce değişimin yaşanmadığını açık bir şekilde ifade etmişlerdir.

Evlilik sonrası süreçte gerek bireylerin karşılıklı ilişkileri gerekse de aile ve akraba gruplarının karşılıklı ilişkileri öteki dini gruba karşı bakışı yansıtması açısından önem arz etmektedir. Genelde bu tür evlilik yapan bireylerde seküler bir yaşam tarzı hâkim olduğundan evliliklerinde dini konular üzerinden problemler pek fazla yaşanmamaktadır. Bu tür problemler genelde kişisel ilişkiler üzerinden değil, anne, baba ve akraba gruplarının çiftlere müdahalesiyle gerçekleşmektedir. Bu konuda çiftlerin aile ve akraba gruplarından uzak yaşama eğilimleri gözlemlenmiştir. İstisna olarak problem yaşayan çiftler özelinde ise problemler aidiyet duygularıyla tartışılmakta ve herhangi bir sonuca bağlanamamaktadır. Bu çiftler genelde problemlerin zamanla sıradanlaşarak görmezden gelindiğini dile getirmişlerdir. Çocukların yetiştirilmesinde ise seküler yaşam biçimine sahip ailelerde dini aidiyet açısından pek fazla problem yaşanmamaktadır. Dini aidiyet duyguları daha yoğun çiftlerde ise öteki gruba karşı saygı duyulmakla birlikte çocuklarının kendi dini grubuna daha yakın olma istekleri dikkat çekmiştir. Bu konuda bazı çiftlerde ise kişisel olarak problem yaşanmamakla birlikte aile ve akraba çevrelerinin çocuk yetiştirilmesi konusunda müdahil olmaları bir problem zeminini oluşturmaktadır.

Görüşmelerden elde edilen veriler genel olarak evlilikle kurulan etkileşimin iki tür sonuç verdiğini göstermiştir. Birinci görüş; evlilikle kurulan temasın gruplar arası farklılıkları daha da görünür kılıp olumsuz ilişkileri pekiştirdiği, ikinci görüş ise; temasın olumlu sonuçlarının bireyleri kapsadığı, olumlu bakışın grubun diğer üyelerine karşı genellenmediği ve gruplar arası ilişkileri olumlu olarak pek fazla etkilemediği yönündedir. Her iki görüş de evlilikle kurulan gruplar arası etkileşimin istenilen olumlu sonuçlar vermediğini göstermektedir. Bu açıdan ötekine karşı olumsuz ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirme eğilimleri sadece bireysel anlamda olumlu değişimleri içermekte, ötekini öteki yapan dinsel aidiyetini kapsamamaktadır.

Tüm bu sonuçlarla birlikte Alevi-Sünni evliliklerinin her iki grup arasındaki ilişkileri geliştiren bir etkiye sahip olmasından ziyade, bu evlilikleri gruplar arası ilişkileri artıran kentleşme, modernleşme, sekülerleşme ve eğitim olanaklarının artması gibi sosyolojik süreçlerin bir

tezahürü olarak görmek daha rasyonel bir perspektif sunmaktadır. Bu denkleme göre Alevi-Sünni evlilikleri gruplar arası ilişkiler için bir sebep olmaktan öte, var olan gruplar arası ilişkilerin bir sonucudur.

Kaynakça

- Akkaya, Cihan. "Eş Seçimi ve Evlilik", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. ed. Nursen Adak. 147-162. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Aktürk, Hamit. *Modern Alevi Ekolleri Tekleşen "Sürek" Çatallanan "Yol"lar*, İstanbul: Hiperyayın, 2019.
- Allport, Gordon W. *Önyargının Doğası*. çev. Nur Nirven. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016.
- Amir, Yehuda. "The role of Intergroup Contact in Change of Prejudice and Ethnic Relations". ed. P. A. Katz. *Towards the Elimination of Racism*. 245-308. Elmsford, NY: Pergamon Press. 1976.
- Arabacı, Fazlı. *Türkiye'de Tetiklenen Fay Hattı Alevi-Sünni Farklılaşması*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Aşlamacı, Mehtap. "Alevi-Sünni Evliliklerindeki Çocukların Din Eğitime İlişkin Ebeveyn Görüşlerinin İncelenmesi". *TSBS Bildiriler Dergisi* 7 (2021), 121-124. <https://doi.org/10.55709/TSBSBildirilerDergisi.1.37>
- Ayata, Ayşe Güneş. "Kentsel Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Etnik Kimlik Aleviler ve Soydaşları Örneği", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. haz. Nuri Bilgin. 197-205. Ankara: Bağlam Yayınları, 1997.
- Aydınalp, Halil. "Sosyal Çatışma ve Din". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19/2 (2010), 187-215.
- Aytav, Erkam Tufan. *Alevi-Sünni Evlilikleri Sevdim Seni Bir Kere*. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2012.
- Balkanlıoğlu, Mehmet Ali. "Alevi-Sünni Evliliklerinin Aile İlişkileri ile Çocuk Yetiştirme Üzerine Etkileri ve Sosyal Damgalama". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 62 (2012), 163-182.
- Beylunioğlu, Anna Maria - Kaymak, Özgür. "Kısmet Tabi..." *İstanbul'un Rum, Yahudi ve Ermeni Toplumlarında Karma Evlilikler*. İstanbul: İstos Yayın, 2020.
- Bozkurt, Fuat. *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2006.
- Cavan, Ruth Shonle. "Concepts and Terminology in Interreligious Marriage". *Journal for the Scientific Study of Remigion*. 9/4 (1970), 311-320. <https://doi.org/10.2307/1384577>
- Cook, S. W. "Interpersonal and Attitudinal Outcomes in Cooperating Interracial Groups". *Journal of Research and Development in Education*. 12 (1978), 97-113.
- Çamuroğlu, Reha. *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*. İstanbul: Ant Yayınları, 1994.
- Çatak, Bilge Deniz. *Mezhep Farklılıklarının Eşler Arası İlişkilere Yansımaları*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Çatlı Özen, Gökçen. *İstanbul ve Nevşehir'de Alevi-Sünni Evliliğinin Antropolojik Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Çelik, Celaledin. "Dini Gruplar Sosyolojisi". *Din Sosyolojisi*. ed. Mehmet Bayyığıt. 280-302. Konya: Palet Yayınları, 2014.
- Davis, Kingsley. "Intermarriage in Caste Societies" *American Anthropologist*. 43/3 (1941), 376-395.
- Doğan, Eşref - Çelik, Hasan. "Alevi Sünni Bütünleşmesinin Önündeki Engeller: Tarihsel Yanlış Algılamalar". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7/1 (2014), 121-138. <https://doi.org/10.17218/husbed.15009>
- Doğan, İsmail. *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2014.
- Ekinci, Yusuf. *Kürt Sekülerleşmesi Kürt Solu ve Kuşakların Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Engin, İsmail. "Alevilerin Kendi Görüntüsünü Algılayışları ve Alevi İmajına Yönelik Bakış Açıkları", *Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*. der. Ahmet Yaşar Ocak. 275-302. İstanbul: İsav Yayınları, 1999.
- Eren, Selim. "Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 3/7 (2000), 93-112.
- Ertit, Volkan. *Endişeli Muhafazakârlar Çağı Dinden Uzaklaşan Türkiye*. Ankara: Orient Yayınları, 2015.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*. İstanbul: Yeni Çığır Kitabevi, 1980.
- Gölbaşı, Haydar - Mazlum, Ahmet. "Çatışma Odağında Alevi-Sünni İlişkileri ve Öteki Algısı". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7/2 (2010), 320-345.
- Güner, Turan. *Soramazsın: Alevi*. Erişim Tarihi 5 Şubat 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=H1ENbFjP0fM>, 2019.
- Güngör, Özcan. *Ârâf'taki Kimlik: Alevilik/Bektâşilik*. Ankara: Akasya Kitap, 2007.

- Güngör, Özcan. *İki Dünya Bir Aile*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Hogg, Michael A. - Vaughan, Graham M. *Sosyal Psikoloji*. çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2017.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İrat, Ali Murat. *Modernizm'in Erittikleri "Sünniler, Şiiiler ve Aleviler"*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2009.
- Kalmijn, Matthijs. "Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends". *Annual Review of Sociology*. 24 (1998), 395-421.
- Kalmijn, Matthijs. "Shifting Boundaries: Trends in Religious and Educational Homogamy". *American Sociological Review*. 56/6 (1991), 786-800. <https://doi.org/10.2307/2096256>
- Kızılcak, Berivan. *Strengths and Challenges of Alevi-Sunni Marriages in Turkey: A Qualitative Study*. İstanbul: İstanbul Bilgi University, Institute of Graduate Programs, Master's Thesis, 2022.
- Küçük, Tahir. *Gruplar Arası İlişkiler Açısından Alevi-Sünni Evliliklerinin Öteki'yi Algılama Bağlamındaki Yeri*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Merton, Robert K. "Intermarriage and The Social Structure: Fact and Theory". *Psychiatry*. 4/3 (1941), 361-374. <https://doi.org/10.1080/00332747.1941.11022354>
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Okumuş, Ejder. "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat"ın Bir Meşrûiyet Aracı Olarak İcat ve İstihdamı". *Marife Dergisi*. 5/3 (2005), 47-59.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Özbek, Mehmet Ferhat. "Geleneksel Toplumlar ve Güven Bağlamında Etnosentrik Eğilim İlişkisi". *Akademik Bakış*. 3/5 (2004), 1-8.
- Özmüş, Sidret. *Türk-Alman Evlilikleri Üzerine Toplumsal Algı ve Deneyim Biçimleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Salman, Cemal. *Göç ve Kentleşme Sürecinde Alevi Kimliğinin Kültürel-Siyasal Değişimi ve Dönüşümü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Semerci Uyan, Pınar., Erdoğan, Emre., Sandal Önal, Elif. *Biz"liğin Aynasından Yansıyanlar Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Sungur, Mehmet Ali. vd. "Evlilik ve Eş Seçme Tutumuna Kuşakların Etkisi: X ve Y Kuşaklarının Karşılaştırması". *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 28/1 (2017), 69-91.
- Tekelioğlu, Mehtap. *Alevi-Sünni Evliliklerindeki Çocukların Din Eğitimi: Malatya Örneği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Serve. *Sünenü't- Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Türkdoğan, Orhan. *Alevi-Bektaşî Kimliği Sosyo-Antropolojik Araştırma*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Ülkücan Özatesler, Gül. vd. "Gruplar Arası Temas ve Çapraz Evlilikler: İzmir'de Alevi-Sünni Evlilikleri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 23/1 (2019), 1-24.
- Vorhoff, Karin. "Söylemde ve Hayatta Alevi Kadınına Kısa Bir Bakış", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*. der. Ahmet Yaşar Ocak. 263-275. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Wach, Joachim. "Toplumun Sırf Dini Teşkilanması". çev. Mehmet R. Ayas. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (1973), 175-192.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. çev. Ünver Günay. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Yaman, Ali. *Alevilik ve Kızılbaşlığın Gizli Tarihi*. İstanbul: Kalipso Yayınları, 2007.
- Yapıcı, Asım. *Din Kimlik ve Önyargı Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi, 2004.
- Yapıcı, Asım. "İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kısacasında Sünni-Alevi İlişkileri". *Dem Dergisi*. 6 (2008), 52-59.
- Yapıcı, Asım - Albayrak, Kadir. "Öteki"ni Algılama Bağlamında Dini Gruplar Arası İlişkiler". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 5/14 (2002), 35-59.

- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ehl-i Sünnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/525-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yılmaz, Nail. *Kentin Alevileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.
- Yılmaz, Sinan. *Türk Ailesinin Dönüşümü ve Din*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Zeybekoğlu Dünder, Özge. "Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri". *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. ed. Nurşen Adak. 39-64. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.

Ek: Mülakata Katılan Görüşmeci Bilgileri

Kod	Cinsiyet	Dini Grup Aidiyeti	Yaş	Eğitim	Meslek	Şehir
E-1	Erkek	Alevi	31	Lisans	Öğretmen	Samsun
K-1	Kadın	Sünni	30	Y. Lisans	Sosyal Hizmet Uzmanı	Samsun
E-2	Erkek	Alevi	45	Lisans	Öğretmen	Samsun
K-2	Kadın	Sünni	42	Lise	Ev Hanımı	Samsun
K-3	Kadın	Alevi	39	Y. Lisans	Öğretmen	Amasya
E-3	Erkek	Sünni	38	Y. Lisans	Öğretmen	Amasya
E-4	Erkek	Alevi	43	İlkokul	Pastacı	Amasya
K-4	Kadın	Sünni	43	Lise	Özel Sektör	Amasya
E-5	Erkek	Sünni	39	Ön Lisans	Özel Güvenlik	Amasya
K-5	Kadın	Alevi	38	Lisans	Ev Hanımı	Amasya
E-6	Erkek	Sünni	36	Lise	Esnaf	Amasya
E-7	Erkek	Sünni	30	Lisans	Öğretmen	Amasya
E-8	Erkek	Alevi	35	Ön Lisans	Muhabir	Samsun
K-6	Kadın	Sünni	35	Lise	Güvenlik Görevlisi	Samsun
E-9	Erkek	Sünni	40	Lisans	Müzisyen	Samsun
E-10	Erkek	Sünni	40	Lisans	Öğretmen	Samsun
K-7	Kadın	Alevi	40	Lisans	Ev Hanımı	Samsun
E-11	Erkek	Alevi	42	Lisans	Öğretmen	Samsun
K-8	Kadın	Sünni	35	Lisans	Öğretmen	Samsun
E-12	Erkek	Alevi	44	İlkokul	Serbest Meslek	Samsun
K-9	Kadın	Sünni	44	Ortaokul	Okul Servis Hostesi	Samsun
K-10	Kadın	Sünni	40	Y. Lisans	Öğretmen	Amasya
E-13	Erkek	Alevi	35	Lise	Özel Sektör	Samsun
K-11	Kadın	Sünni	30	Lisans	Özel Sektör	Samsun
E-14	Erkek	Sünni	39	Lise	Serbest Meslek	Amasya
K-12	Kadın	Alevi	40	Lise	Ev Hanımı	Amasya
E-15	Erkek	Alevi	29	Ön Lisans	Sağlık Personeli	Samsun
K-13	Kadın	Sünni	29	İlkokul	Ev Hanımı	Samsun
E-16	Erkek	Alevi	35	Ortaokul	Kuaför	Amasya
E-17	Erkek	Sünni	34	Lisans	Öğretmen	Amasya
K-14	Kadın	Alevi	31	Lisans	Öğretmen	Amasya
E-18	Erkek	Alevi	49	Y. Lisans	Kamu Görevlisi	Amasya
E-19	Erkek	Sünni	43	Lisans	Memur	Samsun
E-20	Erkek	Sünni	40	Lisans	Esnaf	Samsun
K-15	Kadın	Alevi	27	Ön Lisans	Ev Hanımı	Samsun
E-21	Erkek	Alevi	30	Lisans	Öğretmen	Amasya
K-16	Kadın	Sünni	32	Lisans	Öğretmen	Amasya